

Pronominal høyredislokering i norsk, det er et interessant fenomen, det

Kaja Borthen

Formålet med denne artikkelen er å gjøre rede for de diskursrelaterte bruksbetingelsene til pronominal høyredislokering i norsk, altså konstruksjonen illustrert med setningen *Det er interessant, det!* Artikkelen tar utgangspunkt i eksisterende beskrivelser av fenomenet og tester ut disse gjennom en korpusstudie. Analysen støtter seg til Givóns (1983) observasjon av at språk har en tendens til å signalisere diskontinuitet i diskursen gjennom bruk av markerte konstruksjoner. Essensen i analysen er at pronominal høyredislokering, gjennom sin markerte form, signaliserer en lavere grad av temakontinuitet og forutsigbarhet enn det man ellers kunne forvente uten det høyredisløkerete pronomenet. Dette gjør konstruksjonen spesielt passende i forbindelse med små brudd i diskursen. I tillegg signaliserer konstruksjonen at ytringen skal tolkes i lys av en implisitt tilgjengelig kontrasterende proposisjon, noe som fører til ulike typer pragmatiske effekter. Artikkelen omfatter også en drøfting av relasjonen mellom pronominal høyredislokering og andre typer høyredislokering, inklusive pragmatiske partikler i etterstilt posisjon.

Nøkkelord: Høyredislokering; subjektsdublering; korpusstudie; tema; temaskifte; kontrast; relevanst teori

Innledning¹

Pronominal høyredislokering ser ut til å være et relativt sjeldent fenomen tversspråklig sett. Ziv (1994) antyder – antageligvis uten å kjenne til de norske dataene – at fenomenet ikke skal kunne eksistere i det hele tatt, gitt det hun

1. En stor takk til alle kolleger som har lest gjennom og kommentert ulike versjoner av denne artikkelen: Signe Rix Berthelin, Christoph Unger, Perlaug Marie Kveen, Kristin Melum Eide og Heidi Brøseth. Spesielt stor takk til Åshild Søfteland, som bidro med svært nyttige kommentarer.

antar er de pragmatiske funksjonene til høyredislokering. I norsk er pronominal høyredislokering imidlertid et vanlig fenomen i muntlig tale. Fenomenet er illustrert gjennom de autentiske eksemplene i (1):

- (1) a. [...] en sporty Grete Waitz tok et godt tak i brystet på ham og utbrøt:
– Du har jo større enn meg, du! [AV/BT95/03]²
b. – Di må komme og skru det på igjen! – Ikkje piftå om eg gjør, ikkje om du betale dobbel overtid. Ring ein aen røyrløggjar, du. [SK/NoTG/01]
c. Hadde Guri visst navnet på ham som eide det asenet, skulle litjstuten fått navnet hans. – Men det veit e, det! Det svulmer herlig i Jon. [SK/MaRa/01]

I en setning med pronominal høyredislokering blir setningens subjekt, som i (1a), eller et frontet objekt, som i (1c), dubler av et koreferent pronomen til høyre for setningen (se Faarlund 1980; Askedal 1987, 1988). Det setningsinterne subjektet eller frontede objektet omtales gjerne som *korrelatet* til det høyredislokerte pronomenet.

Intuisjonene våre om hva pronominal høyredislokering gjør med en ytring, er ofte vage, og de varierer fra eksempel til eksempel. Som påpekt i et foredrag av Eiesland og Vindenes (2017), kan man iblant få inntrykk av at pronominal høyredislokering kan brukes for å forsterke en ytrings budskap. Eksemplene i (1a), *Du har jo større enn meg, du!* og (1c) *Men det vet jeg, det!*, kan for eksempel oppleves som mer enfatiske med det høyredislokerte pronomenet enn uten. I andre tilfeller, som i (1b) *Ring en annen røyrløgger, du*, vil talehandlingen heller kunne oppleves som mindre ansiktstruende og mer dempet enn alternativet *Ring en annen røyrløgger*. Men hvordan kan én og samme konstruksjon bidra med diametralt motsatte effekter som forsterking og demping? Det er ett av spørsmålene denne artikkelen har som mål besvare. Mer generelt ønsker jeg å komme til bunns i hva som er bruksbetingelsene til pronominal høyredislokering, og hvordan vi kan forklare de ulike pragmatiske effektene konstruksjonen kan føre til i kontekst.

Tidligere beskrivelser av høyredislokering i norsk inkluderer Faarlund (1980); Askedal (1987, 1988); Fretheim (1995, 2000); Faarlund et al. (1997)

2. Eksemplene i (1) og de andre autentiske eksemplene i artikkelen er fra Oslo-korpuset av taggede norske tekster (bokmålsdelen). Dette korpuset er utviklet av Tekstlaboratoriet, Universitetet i Oslo: <http://www.hf.uio.no/iln/om/organisasjon/tekstlab/>. Kodene som eksemplene er markert med viser hvilke tekster eksemplene er hentet fra.

og Vangsnes (2008), i tillegg til Eiesland og Vindenes' foredrag fra 2017. Av disse arbeidene er det først og fremst Askedal (1987) og dels Fretheim (1995, 2000) som kommer inn på diskursfunksjonen til konstruksjonen.

Askedal (1987) er en studie basert på 526 eksempler på høyredislokering, hentet fra barnebokserien til Anne-Kath Vestly om Ole Aleksander. Av disse er det 435 eksempler på nominal høyredislokering, og blant dem 418 eksempler på pronominal høyredislokering. Askedals fokus i artikkelen er først og fremst konstruksjonens syntaks, men han bemerker at de høyredisløkte elementene "have the topological and referential characteristics that prototypically converge in communicative thematicity" (ibid., 1987: 104) og at de tematiske nominale elementene representerer gitt eller presupponert informasjon. Det følger av Askedals analyse, som omfatter høyredislokering generelt, at pronominal høyredislokering vil ha én av to funksjoner; enten (i) presentere et potensielt tema som rematisk (relasjonelt sett ny) informasjon – i hvilket tilfelle man får en kontrastiv lesning – eller (ii) gjenta temaet, slik at man får en "omsluttende" tematisk struktur rundt den rematiske informasjonen i setningen. Denne siste funksjonen framhever det som er gitt, og derfor delt, kunnskap mellom taler og tilhører. Dette skaper et inntrykk av økt intimitet mellom taler og tilhører, noe som fremmer det videre kommunikative samarbeidet, ifølge Askedal. Selv om Askedal påpeker enkelte diskursrelaterte egenskaper ved pronominal høyredislokering, er det vanskelig å avgjøre om han har rett i analysene sine, for han presenterer stort sett bare eksempler bestående av én setning, og han definerer ikke termene *tema* og *rema*. Dessuten kan pronominal høyredislokering brukes med en rekke ulike pragmatiske effekter som Askedal ikke kommer inn på.

Fretheim (1995, 2000) fremmer lignende synspunkter som Askedal, basert på egenkonstruerte eksempler og introspeksjon. Han hevder at pronominal høyredislokering identifiserer ytringens tema, og at denne tematiske referenten må være aktivert, men ikke i fokus for oppmerksomhet når det setningsinterne pronomenet prosesseres. Han observerer også at pronominal høyredislokering kan brukes når en fortelling tar en ny vending, samt at det fins enkelte intonasjonsmønstre som sammen med pronominal høyredislokering fører til bestemte tolkninger.

Verken Askedal (1987, 1988) eller Fretheim (1995, 2000) ser ut til å ha som mål å bidra med en uttømmende redegjørelse for når det er passende (eller upassende) å bruke pronominal høyredislokering i en diskurs, men de presenterer en rekke påstander og observasjoner som fortjener å bli undersøkt nærmere og som kan lede oss på sporet av hva pronominal høyredislokering handler om.

Jeg har derfor tatt utgangspunkt i Fretheim og Askedals arbeider og formulert følgende fem arbeidshypoteser:

- 1) Pronominal høyredislokering identifiserer setningens tema,
- 2) diskursreferenten som det høyredislokerte pronomenet og korrelatet plukker ut må være aktivert på forhånd,
- 3) denne diskursreferenten vil typisk *ikke* være i fokus for oppmerksomhet,
- 4) pronominal høyredislokering kan brukes kontrastivt, og
- 5) pronominal høyredislokering kan brukes for å skape økt intimitet mellom taler og tilhører, noe som fremmer det kommunikative samarbeidet.

De fire første hypotesene vil i bli testet ut i seksjon 2 med utgangspunkt i autentiske data, men også enkelte konstruerte eksempler vil bli brukt der det er formålstjenlig. I seksjon 3 presenterer jeg det jeg mener er bruksbetingelsene til pronominal høyredislokering i norsk, basert på de empiriske undersøkelsene i seksjon 2. Ifølge analysen jeg foreslår, brukes pronominal høyredislokering for å identifisere ytringens tema når graden av temakontinuitet i diskursen er lavere enn forventet ut fra korrelatets form og posisjon, samt for å signalisere uforutsigbarhet i form av en bestemt type kontrastiv lesning. Disse egenskapene gjør konstruksjonen spesielt passende ytringsinitialt og ved temaskifte, i tillegg til at konstruksjonen påvirker hvilke kontekstuelle antagelser ytringen tolkes i lys av – noe som i sin tur påvirker hvordan ytringen tolkes. Analyser av hvordan disse egenskapene ved konstruksjonen fører til ulike pragmatiske effekter i ulike ytringstyper og kontekster, presenteres i seksjon 4. I seksjon 5 drøfter jeg hvorvidt innsiktene om pronominal høyredislokering er overførbare til høyredislokering mer generelt og til forståelsen av etterstilte pragmatiske partikler, og om bruksbetingelsene til konstruksjonen bør anses som semantiske eller rent pragmatiske av natur. Seksjon 6 oppsummerer artikkelen. Analysene er basert på innsikter om egenskaper ved temakonstruksjoner på tvers av språk (spesielt Givón 1983 og Lambrecht 1994), samt antagelser om universelle pragmatiske prinsipper slik disse er formulert i relevanteorien (Sperber og Wilson 1986/1995).

De autentiske eksemplene jeg baserer analysen min på, er samlet inn gjennom søk i bokmålsdelen av Oslo-korpuset av taggedede norske tekster, utviklet ved Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo . Dette korpuset på omkring 18 millioner ord er satt sammen av juridiske tekster, avistekster og romantekster. Avistekstene og romantekstene har innslag av direkte tale, der eksempler med pronominal høyredislokering forekommer. Korpuset ble valgt fordi det er

syntaktisk og morfologisk tagget, slik at det er mulig å søke opp pronominal høyredislokering med stor presisjon. For å identifisere pronominal høyredislokering mest mulig treffsikkert, søkte jeg etter strengen komma, pronomenform (*han, hun, den*, osv.) og tegnsetting (punktum, utropstegn, spørsmålstegn eller komma). Disse søkene medførte svært få feiltreff og 289 positive treff etter en manuell gjennomgang.³ Disse treffene utgjør datagrunnlaget for artikkelen.

2 Utprøving av hypoteser

2.1 Hypotese 1: *Setningstema*

Både Askedal (1987, 1988), Fretheim (1995, 2000), Faarlund et al. (1997) og Vangsnes (2008) påpeker at pronominal høyredislokering plukker ut setningens tema. Denne påstanden fins det en god del empirisk støtte for. *Setningstema* og den komplementære størrelsen *fokus* er definert i (2):

(2) **Definisjon av en setnings tema og fokus**

Tema: Det en setning handler om.

Fokus: Det som utsies om temaet i en setning; ny informasjon relativt til temaet.

Definisjonene i (2) er hentet fra Gundel & Fretheim (2004: 176) (min oversettelse), men lignende definisjoner finner vi i en rekke arbeider om informasjonsstruktur, bl.a. Lambrecht (1994), Reinhart (1982), Dik (1978) og Kuno (1972). Denne definisjonen av setningstema er med andre ord veletablert og er blitt funnet å være lingvistisk relevant i en rekke språk.⁴

Som Askedal (1987, 1988) viser, kan korrelatet til et høyredisløkert pronomen være enten et subjekt eller et frontet objekt, men subjekter er helt klart mest vanlig. Min studie viser samme mønster. Av 289 eksempler på pronominal høyredislokering er det 286 eksempler med høyredisløkert subjekt, som i (1ab), 3 med frontet objekt, som i (1c), og ellers ingen andre funksjonskategorier. De konstruerte eksemplene i (3) nedenfor viser at man i prinsippet

-
3. Søket utelukker treff med kombinasjoner av høyredisløkert pronomen og pragmatiske partikler og/eller vokative elementer. Det er interessant å se på interaksjonen mellom pronominal høyredislokering og andre elementer i høyreperiferien (se Vangsnes 2008), men jeg mener det er naturlig å gjøre det etter at man har studert pronominal høyredislokering isolert.
 4. Givón (1983) har argumentert overbevisende for at tema – eller mer presist, tematisitet – bør anses om en gradert størrelse. Temabegrepet vil bli drøftet og nyansert senere i artikkelen.

kan dublere og høyredislokere et subjekt eller et frontet objekt, men ikke et objekt som står på sin vanlige plass (jf. (3d)).

- (3) a. Vi skal ha pizza til middag, vi.
 b. Pizzaen skal vi ha til middag, den.
 c. Pizzaen skal vi ha til middag, vi.
 d. *Vi skal ha pizzaen til middag, den.

Subjekter og frontede objekter har noe til felles. Subjektsposisjonen er den umarkerte posisjonen for setningstemaet i SVO-språk (se f.eks. Lambrecht 1994: 132), og det å fronte et objekt vil typisk markere det som setningstema (se f.eks. Ward og Birner 2004: 158–163). De syntaktiske restriksjonene på korrelatet til et høyredislokert pronomen er med andre ord i overensstemmelse med antakelsen om at et høyredislokert pronomen i norsk nødvendigvis representerer setningstemaet.

I og med at subjekter og frontede objekter er typiske temakonstituenten, kunne man kanskje forvente at alle subjekter og frontede objekter i norsk kunne kombineres med et høyredislokert pronomen. (4a) viser at dette ikke er tilfelle.⁵ (4) og (5) skal leses som samtaler mellom to personer, person A og B, og vi ser for oss to ulike svarvarianter fra B:

- (4) a. A: Nevn en lingvist.
 B1: (((¹CHOMSKY-er-ling_{AP})IP)(¹vist_{AP})IU)
 B2: ??(((¹CHOMSKY-er-ling_{AP})IP)(¹vist_{AP})hanIU)
- b. A: Hva jobber Chomsky med?
 B1: (((¹chomsky-er-ling_{AP})(¹VIST_{AP}) IP)IU)
 B2: (((¹chomsky-er-ling_{AP})(¹VIST_{AP}) IP)hanIU)

I samtalen i (4a) blir person B bedt om å nevne en lingvist, og B nevner Chomsky. Chomsky utgjør i denne situasjonen ny informasjon i Bs svar, mens lingvister eller det å være lingvist er det ytringen handler om. *Chomsky* er altså setningens fokuskonstituent i Bs svar i (4a) til tross for at frasen står i subjektposisjonen, noe som markeres med fokal aksent på *Chomsky* etterfulgt av en fallende intonasjonskontur. Mens svaralternativ B1 er naturlig i (4a), er svar-

5. Intonasjonsnotasjonen i (4) og (5) og ellers i artikkelen følger konvensjonene i Nilsen (1992) og Fretheim (1992).

alternativ B2, med pronominal høyredislokering, ikke naturlig. Dette kan vi forklare dersom vi antar at et høyredislokert pronomen identifiserer setningens tema. Chomsky kan ikke presenteres som både fokus og tema samtidig (jf. definisjonene i (2)), derfor blir svaralternativ B2 unaturlig. I (4b) ser vi at pronominal høyredislokering er akseptabelt i en kontekst der Chomsky er tema (eller en del av temaet) for ytringen. Dersom vi antar at pronominal høyredislokering koder tema, er dataene i (4) som forventet.

Også data som har å gjøre med setningstyper, taler for at pronominal høyredislokering plukker ut setningens tema. Søfteland (2013) har vist at om lag 16 % av norske subjekter i et norsk spontantalemateriale er realisert som ekspletiver. Til sammenligning er det ingen ekspletivsetninger i de 289 ytringene med pronominal høyredislokering som ble samlet inn i min undersøkelse.⁶ Som vi ser i (5) nedenfor, fører høyredislokering av et ekspletivpronomen til at setningen oppleves som ugrammatisk. Tilsvarende observasjoner har vært gjort i bl.a. Kulbrandstad (1978: 128ff), Fretheim (2000: 69), og Søfteland (2014: 34ff).

- (5) a. *Det regner, det.
 b. *Det sitter en gutt på trappa, det.
 c. *Det var fint at du deltok, det.

I og med at ekspletivpronomen er ikke-referensielle, og derfor ikke kan vise til “det en setning handler om” (jf. definisjonen av tema i (2)), er dette som forventet, gitt hypotesen om at pronominal høyredislokering identifiserer setningstemaet.

Korpusundersøkelsen jeg har foretatt har heller ikke avdekket eksempler der høyredislokerte pronomen er koreferente med det utbrutte leddet i en utbrytningskonstruksjon. Som dataene i (6) illustrerer, er en slik kombinasjon ugrammatisk.⁷

- (6) a. *Det var jeg som tok nøkkelen, jeg. (sml. Jeg tok nøkkelen, jeg)
 b. *Det var Per som vant, han. (sml. Per vant, han)
 c. *Det var vi som gikk feil, vi. (sml. Vi gikk feil, vi)

6. Søfteland har undersøkt subjektrealiseringen i 4235 setninger fra muntlig tale (Søfteland, 2013: 141). Som det framkommer i tabell 15 (ibid., s. 150) er minst 666 av disse subjektene realisert som ekspletiver, altså ca. 16%. Selv om korpusmaterialet i min undersøkelse er skriftlig, er alle eksemplene med pronominal høyredislokering fra direkte tale. Jeg mener derfor at materialet mitt er sammenlignbart med Søftelands materiale.

7. Søfteland (2013: 150) finner at 5% av alle ytringene i hennes spontantalemateriale er utbrytningssetninger.

Ugrammatikaliteten til eksemplene med pronominal høyredislokering i (6) kan skyldes flere forhold. For det første er det formelt sett ekspletivpronomenet *det* som er subjekt her. I tillegg er det slik at det utbrutte leddet i en utbrytningskonstruksjon (hhv. *jeg*, *Per* og *vi* i (6)) blir presentert som relasjonelt sett ny informasjon, altså fokus, mens innholdet i relativsetningen presupponeres som kjent (se Søfteland 2013: 288). Dersom høyredislokeringer markerer tema, er prediksjonen altså at eksemplene i (6) skal være uakseptable, noe som stemmer.

Enkelte adverb har den egenskapen at de kun kan modifisere informasjon som tilsvarer fokus i ytringen; disse kalles *fokusadverb* (se f.eks. König 1991, Fretheim 1980, 1999; Faarlund et al. 1997: 915–920). Adverbene *også* og *heller* er representanter for denne typen adverb. Som vi ser i (7), er høyredislokering umulig dersom setningens korrelat er modifisert av et fokusadverb:

- (7) a. *Også Per trenger omsorg, han. (sml. Per trenger omsorg, han)
 b. *Heller ikke jeg fikk det til, jeg. (sml. Jeg fikk det ikke til, jeg)

Imidlertid kan man høyredislokere et pronomen sammen med et fokusadverb, for eksempel i setningene *Per trenger omsorg han også* eller *Jeg fikk det ikke til jeg heller* (jf. Askedal, 1987). Forklaringen på hvorfor disse setningene er akseptable mens setningene i (7) er uakseptable, skal jeg komme tilbake til i seksjon 5. Foreløpig kan vi konkludere med at også dataene i (7) tyder på at korrelatet til det høyredislokerte pronomenet må være kompatibelt med tema-lesning.

En konstruksjon som er kjent for å plukke ut setningens tema, er venstredislokering (se bl.a. Givón 1983; Faarlund et al., 1997: 907). I venstredislokeringer plasseres det dislokerte leddet før setningen, ikke etter, som for høyredislokeringer. Som de autentiske eksemplene i (8) viser, kan venstre- og høyredislokering kombineres med ett og samme setningsinterne korrelat.⁸

- (8) a. De frøs vel – og så var det et godt påskudd. Men **Vibeke og han**, de var ikke slik, de, at de kunne leke. [SK/HeIn/01]
 b. Jon fryser nedover ryggen av det. For **å være lausbán**, det er som å være uvasket, det, det har Jon allerede fått føle. [SK/MaRa/01]

8. 12 av de 289 av eksemplene i mitt datamateriale (ca. 4%) er av denne typen, altså en kombinasjon av venstre- og høyredislokering.

Gitt at både venstre- og høyredislokering er temamarkerende konstruksjoner, er disse dataene som forventet. Også Fretheim (2000) og Askedal (1987) har trukket fram denne typen data.

Vi kan oppsummere seksjonen med å slå fast at dataene i (3) – (8) taler for at pronominal høyredislokering identifiserer setningens tema, slik tema er definert i (2). Vi kan også slå fast at pronominal høyredislokering ikke er lisensiert rent syntaktisk, for selv om korrelatet til et høyredislokert pronomenten må være et subjekt eller et framflyttet objekt, er ikke disse syntaktiske posisjonene et tilstrekkelig kriterium for høyredislokering.

Et lite mysterium vi kan la stå uopplært foreløpig, er *hvorfor* pronominal høyredislokering brukes til å identifisere setningstemaet. En rekke forskere har observert at temaer typisk er realisert som subjekt og/eller opptrer setningsinitialt (se f.eks. Givón 1983 og Lambrecht 1994). Gitt dette, hvorfor brukes pronominal høyredislokering til å markere at et subjekt eller setningsinitialt objekt er tema? Ifølge Relevansteorien (Sperber og Wilson 1986/1995) kan vi forvente at ekstra prosesseringskostnader som involveres ved tolkningen av et ekstra ord skal “betale seg” i form av ekstra kognitive effekter eller reduserte prosesseringskostnader på andre felt. Men på hvilken måte bidrar pronominal høyredislokering til relevans i dette tilfellet? Dette skal vi komme tilbake til i seksjon 2.3. Et annet mysterium vi skal komme tilbake til senere, nærmere bestemt i seksjon 5, er hvorfor dataene i (7) er ugrammatiske mens setninger som *Per trenger omsorg han også* og *Jeg fikk det ikke til jeg heller* er fullkomment akseptable.

2.2 Hypotese 2: Aktivert diskursreferent

Både Askedal (1987) og Fretheim (2000) påpeker at pronominal høyredislokering legger begrensninger på gitthetsgraden til temareferenten. Askedal sier at høyredislokering generelt krever at temareferenten må representere gitt eller presupponert informasjon. Fretheim (2000: 63) uttaler seg om pronominal høyredislokering mer spesifikt og hevder at temareferenten i en setning med pronominal høyredislokering nødvendigvis må være aktivert for at høyredislokeringen skal være naturlig. I og med at Fretheims generalisering omhandler pronominal høyredislokering spesifikt, er det denne jeg benytter som arbeidshypotese.

Fretheim støtter seg til Gundel, Hedberg og Zacharskis (1993) definisjon av den kognitive statusen *aktivert*. At en diskursentitet er aktivert, vil si at den er representert i korttidsminnet til tilhører. Dette vil være tilfelle hvis referenten nylig har vært nevnt eller er til stede i de fysiske omgivelsene, slik at tilhører

har en representasjon av referenten i sitt arbeidsminne. Dersom den kommuniserende har behov for å høyredislokere i et tilfelle der referenten ikke allerede er aktivert, må han eller hun benytte seg av venstredisløking (som i (8)) for å aktivere referenten, ifølge Fretheim (2000).

Tabell 1 gjengir den pronominal formen for de 289 høyredisløkte pronomenene jeg samlet inn i korpusundersøkelsen, samt nominal form på de setningsinterne korrelatene. I de tilfellene der et høyredisløkt pronomen har et pronomen som korrelat, er de pronominal formene identiske.

Tabell 1: Fordeling av høyredisløkte pronomen og ulike typer setningsinterne korrelater

Pronomen \ Korrelat	<i>jeg</i>	<i>du/ De</i>	<i>han</i>	<i>hun</i>	<i>den</i>	<i>det</i>	<i>vi</i>	<i>dere</i>	<i>de</i>	Sum
Pronomen	79	40	10	3	1	61	9	0	4	207
Ø	7	20	0	0	0	13	0	1	0	41
Egennavn	-	-	13	2	2	1	-	-	4	22
Bestemt NP	-	-	1	1	8	2	-	-	3	15
Ubestemt NP	-	-	0	0	0	0	-	-	3	3
Setning	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Sum	86	60	24	6	11	78	9	1	14	289

Som vi ser, har høyredisløkte pronomen som regel et pronomen eller et null-element som korrelat, men også andre nominale former er vanlig, særlig egennavn og bestemte NP-er. Det er også 3 eksempler med ubestemte NP-er som korrelater, og pronomenet *det* har iblant en underordnet setning som korrelat. Hvorvidt Fretheim har rett i at pronominal høyredisløking krever en aktivert diskursreferent forut for setningen eller ikke, kan vi bare avgjøre dersom vi undersøker konteksten ytringene forekommer i.

De fleste eksemplene, som for eksempel de i (9), er i overensstemmelse med Fretheims generalisering:

- (9) a. **Øivinds** filmavslag viser at jeg har tatt skammelig feil. Øivind kan nemlig bare spille roller som Øivind, han. [AV/BT94/01]
 b. **Han** kjenne deg godt'n Even ska je fortælja deg, han var med den gongen du kom tel òg, han. [SK/PrAl/01]
 c. – Syns **jeg har sett dere før**. – Yep Er'ke umulig, det. [SK/KaBø/01]

Referenten til *Øivind* i (9a) er representert i tilhørers arbeidsminne og altså aktivert når setningen med pronominal høyredislokering starter, ettersom *Øivind* har vært nevnt like før. Det samme gjelder for de respektive temareferentene i (9bc). Legg merke til at temaet kan være ulike typer diskursentiteter, deriblant saksforhold/fakta, som i (9c). (9c) illustrerer også at korrelatet kan være et null-element. Her er det ikke noe fonetisk realisert subjekt, men vi tolker likevel inn en tematisk subjektreferent, og pronominal høyredislokering er mulig.

Tendensen er altså at et høyredislokert pronomener og dets setningsinterne korrelat viser til en allerede aktivert diskursreferent, men det er også en god del unntak til denne tendensen. De tre ubestemte subjekts-NP-ene nedenfor illustrerer dette:

- (10) a Han var kommet til i det samme Marja hevet øksa. Øynene hans er store som tinttallerkener. Å, Guri skulle sett kor **kua** gret. Tårer så store som småfuglegg. Og kyr kan snakke, de, med det samme de dauer. [SK/MaRa/01]
- b Du, mennesker gir seg ikke tid til å være inaktive. Det er synd. For det skjer så utrolig mye positivt når man tillater seg ro. **Alle blomster** må jo hvile før de kan blomstre. Potteplanter kan tillate seg å være visne og henge med hodet hele vinteren, de. Så blomstrer de! [AV/Af96/01]
- c Til gjengjeld har Nilsson og Larsen besøkt flere sør-norske **campingplasser** enn det en gjennomsnittlig NAF-turist får med seg i løpet av levetiden. Frynsegode er geografisk detaljkunnskap om gamlelandet. – Det er slitsomt å reise så mye, men vi får sett utrolig mye flott av Norge. Og campinghytter kan være bra, de. [AV/BT96/02]

Noe som er påfallende med disse eksemplene, er at de ubestemte NP-ene er generiske, det vil si, de refererer til de generelle og abstrakte kategoriene kyr, potteplanter og campinghytter. Det å referere generisk vil ifølge Borthen (2007) si å referere til noe kjent, gitt at tilhører kjenner til (har representert i minnet) den generiske kategorien det refereres til. I eksemplene i (10) er de abstrakte størrelsene kyr, potteplanter og campinghytter i tillegg indirekte knyttet til den umiddelbart foregående diskursen. (10a) handler om en spesifikk ku, noe som indirekte aktiverer arten kyr, i (10b) har det vært snakk om blomster, altså et hyperonym til potteplanter, og i (10c) blir campingplasser nevnt, hvilket aktiverer campinghytter via meronymi. Diskursreferentene assosiert med disse ubestemte NP-ene er altså ikke bare kjente som kategorier ved at de allerede

eksisterer i langtidsminnet til tilhører, de er i tillegg indirekte lenket til den umiddelbart foregående diskursen. Disse eksemplene er derfor ikke alvorlige moteksempler til Fretheims generalisering om aktivering (Fretheim 2000), men de viser at generaliseringen er litt for rigid.

En gjennomgang av de 15 bestemte NP-ene fra Tabell 1 peker i samme retning. I de fleste tilfellene er diskursreferenten aktivert ved å nylig være nevnt eller ved å være tilgjengelig i samtalsituasjonen (og derfor representert i talers arbeidsminne), men det fins også andre typer eksempler, som de i (11):

- (11) a. Som attføringspasient skulle jeg endelig friskmeldes. Full av pågangsmot oppsøkte jeg **arbeidskontoret** for å høre om jeg kunne omskolere meg for å begynne å studere, siden mitt tidligere arbeid vil bli umulig å gå tilbake til. Saksbehandleren var profesjonell og grei, hun, svarte på spørsmålene mine, og ga meg gode råd.
- b. – Vi kan selvfølgelig spørre hovmesteren og kokken og serveringsdamene om hvem de har fortalt det til, og dem de har fortalt det til om hvem de igjen har fortalt det til... – Det kan vi og det må vi, sa Gribb. – Men jeg tviler på at det vil føre til noe. Jungeltelegrafren er effektiv, den.
- c. Og at de er redde for å vise fram kroppen sin. Det siste kan jeg skjønne, for mannekroppen er ikke særlig pen når den ikke er trent. Man kan ikke nekte for at de fleste av oss går rundt og ser ut som en halvflaske pils. Men det har faktisk ingen betydning. For damene liker oss likevel, de.

I eksempel (11a) er diskursreferenten til det høyredislokerte pronomenet og korrelatet indirekte knyttet til den foregående diskursen, men diskursreferenten er ikke tidligere nevnt og derfor ikke aktivert i streng forstand. Det samme gjelder i (11b). I (11c) refereres det til den generiske kategorien *damene*, som er relatert til det aktiverte begrepet *mann* via antonymi. Likevel kan man ikke si at damene utgjør en allerede aktivert diskursentitet i dette eksempelet.

Tendensen er altså at referenten til et høyredislokert pronomen og dets setningsinterne korrelat er aktivert forut for ytringen, men dataene viser at dette kun er en tendens, for pronominal høyredislokering kan også forekomme når referenten kun er kjent eller unikt identifiserbar og indirekte knyttet til den foregående diskursen. Askedals (1987) generalisering, som sier at temareferenten i en høyredislokering må være kjent eller presupponert, er med andre ord

treffende mens Fretheims (2000) generalisering, som sier at referenten må være aktivert, er for rigid.

De observerte egenskapene ved referenten til et høyredislokert pronomen sammenfaller med kjente egenskaper ved temaer mer generelt. Lambrecht (1994) foreslår at temaer har egenskaper som gjenspeiles i følgende skala (mine oversettelser):

(11) AKSEPTABILITETSSKALA FOR TEMAER

Aktiv ('active')	Mest akseptabelt
Tilgjengelig ('accessible')	
Ubrukt ('unused')	
Helt ny, men diskurstilknyttet ('brand-new anchored')	
Helt ny og ikke diskurstilknyttet ('brand-new unanchored')	
(Lambrecht, 1994: 165)	
	Minst akseptabelt

Ifølge denne skalaen er de mest akseptable temakandidatene de som er aktive eller tilgjengelige i diskursen, mens de minst akseptable er diskursreferenter som er helt nye og uten tilknytning til den foregående diskursen. Referentene til de høyredislokerte pronomenene i (10) vil for eksempel falle inn under kategorien 'ny, men diskurstilknyttet'. Dersom vi antar at pronominal høyredislokering koder setningstema, og at setningstemaer oppfører seg som presentert i (11), er det som forventet at dataene i (10) og (11) er uvanlige, men ikke umulige. Lambrechts skala i (11) forutsier også det frekvente (men ikke absolutte) mønsteret med aktiverte diskursentiteter for høyredislokerte pronomen.

For å oppsummere, så har Fretheims (2000) påstand om at temareferenten i en setning med pronominal høyredislokering nødvendigvis må være aktivert, vist seg å være for rigid. Generaliseringen er, slik Askedal (1987) tidligere har påpekt, at referenten enten er kjent eller indirekte tilknyttet den tidligere diskursen. Ved hjelp av Lambrechts (1994) innsikter om temareferenter kan vi analysere dette mønsteret som en følge av at høyredislokering av et trykklett pronomen identifiserer ytringens tema.

2.3 Hypotese 3: Diskursreferenten er ikke i fokus for oppmerksomhet

Både Fretheim (1995) og Faarlund et al. (1997) hevder at pronominal høyredislokering typisk brukes når den eller det som det refereres til er aktivert, men samtidig *ikke* i fokus for oppmerksomhet, slik disse kategorien defineres i

Gundel, Hedberg og Zacharski (1993). Fretheim bruker de konstruerte eksemplene i (12) og (13) til å argumentere for dette synspunktet:

- (12) A: Det der er en hoggorm.
 B: Den har et siksakband over ryggen.
 (*den* = den ormen der)
- (13) A: Det der er en hoggorm.
 B: Den har et siksakband over ryggen, den.
 (*den* = arten hoggorm)

Den i Bs ytring i (12) vil tolkes som å referere til den ormen som A peker på, og som derfor er i fokus for oppmerksomhet. *Den* i Bs ytring i (13), derimot, med pronominal høyredislokering, vil mest sannsynlig tolkes som å referere til hoggormen som art, ifølge Fretheim. Arten hoggorm er ikke i fokus for oppmerksomhet etter at As ytring er prosessert, men den er kjent fra før og indirekte aktivert gjennom den spesifikke hoggormen som A pekte på. Disse dataene forklarer Fretheim ved å anta at høyredisløkerede pronomen, i motsetning til andre trykklette 3.-personspronomen, bare krever at referenten er aktivert, ikke i fokus for oppmerksomhet: “[...] I conclude that the discontinuous RD expression *den* ... *den* [...] does not encode the highest cognitive status in focus in Gundel et al.’s Givenness Hierarchy, but only the next-to-highest status activated” (Fretheim, 1995: 33–34). Fretheim har rett i at pronominal høyredislokering normalt skjer i tilfeller der referenten ikke er i fokus for oppmerksomhet når korrelatet opptrer. Nedenfor skal jeg vise flere data som støtter opp om dette, men vi skal også se at dette bare er en sterk tendens.

Den kognitive statusen ‘i fokus’ inngår i Gundel et al.s (1993) rammeverk, som har som mål å gjøre prediksjoner om bruk av ulike nominale former på tvers av språk. Ifølge Gundel et al. eksisterer det seks lingvistisk relevante kognitive statuser som sier noe om hvor i minnet en diskursreferent er representert, eller hvordan en slik representasjon skal etableres. De seks kognitive statusene er plassert på en skala der de mest informative og restriktive kognitive statusene impliserer de mindre informative. (14) viser dette gittethierarkiet med assosierte engelske nominale former (min oversettelse).

(14) **Gitthetshierarkiet ('The Givenness Hierarchy')**

I fokus > Aktivert > Kjent > Unikt > Referensiell > Type-identifiserbar
 identifiserbar

<i>he, she</i>	<i>HE</i>	<i>that N</i>	<i>the N</i>	<i>this N</i>	<i>a N</i>
<i>it</i>	<i>this N</i>				
	<i>this, that</i>				
	<i>I, you⁹</i>				

Ifølge (14) koder demonstrative pronomen, aksentuerte personlige pronomen, og 1.- og 2.- personspronomen den kognitive statusen 'aktivert'. Det vil si, disse formene signaliserer at tilhører kan forvente å finne en representasjon av referenten i sitt korttidsminne. Trykklette 3.-personspronomen, derimot, koder den mest restriktive kognitive statusen 'i fokus', hvilket betyr at referenten ikke bare kan antas å være representert i korttidsminnet, men "[...] at the current center of attention" (Gundel et al. 1993: 279). Det er liten grunn til å anta at mønsteret er annerledes i norsk, bortsett fra at norsk bruker ordaksent for å markere distale demonstrative pronomen (se bl.a. Borthen, Gundel og Fretheim 1997; Borthen 2011). Dette er illustrert gjennom det minimale paret i (12) og (13) som vi så på tidligere. I (12), der pronomenet *den* refererer til en entitet som er i fokus for oppmerksomhet, er det naturlig å uttale pronomenet uten ordaksent, mens i (13), der det er pronominal høyredislokering og referanse til en entitet som ikke er i fokus for oppmerksomhet, er det naturlig å uttale pronomenet med ordaksent.

Hva vil det si å være i fokus for oppmerksomhet? Gundel et al. sier blant annet følgende:

- (15) [...] the entities in focus at a given point in the discourse include those activated entities that are likely to be continued as topics of subsequent sentences, and that membership in this set is largely (though not wholly) determined by syntactic structure (cf. the Centering Algorithms of Grosz et al., 1983, 1995; Brennan et al., 1987). For example, as already noted, entities introduced by nominals in a syntactically prominent matrix clause position are more likely to be brought into focus than referents of non-nominal constituents, including whole clauses. Assumptions about the role of syntax in promoting the salience of discourse entities are also supported by psycholinguistic experiments which have shown that entities are most likely to be brought into focus if they are introduced in matrix subject position (e.g., Bock and Warren, 1985;

Gordon et al., 1993; Hudzon D’Zmura and Tannenhaus, 1998) or in focus position of a cleft sentence (Arnold, 1998; Almor, 1999).

Ut fra det Gundel et al. sier om den kognitive statusen ‘i fokus’, utkrystalliserer det seg spesielt tre tilfeller der referenter typisk vil være aktiverte (slik det er vanlig for temaer), men ikke i fokus for oppmerksomhet:

(16) **Aktivert, men ikke i fokus for oppmerksomhet (noen typiske tilfeller)**

- 1) Referanse til samtaledeltakerne taler og tilhører; disse vil nødvendigvis være representert i tilhørers korttidsminne, men trenger ikke være i fokus for oppmerksomhet for at man skal kunne bruke pronominal form for å referere til dem.
- 2) Referanse til høyere-ordens entiteter som fakta eller proposisjoner; slike entiteter vil ofte introduseres gjennom en hel setning, hvilket aktiverer dem uten å bringe dem i fokus for oppmerksomhet.
- 3) Referanse til diskursentiteter som er nevnt i den foregående diskursen, men ikke i en syntaktisk prominent posisjon som f.eks. subjektposisjonen.

Ut fra disse punktene er det som forventet at eksempler som de i (17), med høyredislokert *jeg*, *du* eller *det*, er dominerende i datamaterialet (jf. Tabell 1):⁹

- (17) a. Det er den egentlige grunnen til at de pynter seg mer enn kvinnene.
– Jeg trodde bare det var fordi de var fjollete, jeg, sa Ba. [SK/BrGe/01]
- b. [...] sig inn på den gale med verdens mest likegyldige tonefall, han sa nesten for sig selv : – Ja, du var med og slaktet en stut igår, du. Heming lo. – Ja. – Og siden gikk du inn og la dig? [SK/BrJa/01]
- c. [...] hvordan skal du unngå at barna dine blir venstrestremte med AKP-dialekt i opposisjon til deg? – Det er bare å være streng nok, det. Vil de ikke snakke riksmål, får de juling! [AV/DN96/01]

9. Søfteland (2013: 144) finner også at *det*, *jeg* og *du* er de dominerende pronominalformene i hennes korpus med spontantale, uavhengig av setningskonstruksjon. Det at disse formene er vanlige i pronominal høyredislokeringer, betyr altså ikke nødvendigvis mer enn at diskursmønstrene i muntlige samtaler passer godt overens med egenskaper ved konstruksjonen pronominal høyredislokering.

Ifølge gjeldende hypotese, som sier at pronominal høyredislokering ikke krever at referenten er i fokus for oppmerksomhet, kan vi også forvente få forekomster av situasjonen skissert i (18a) nedenfor, der et høyredislokert pronomen (og korrelatet) er koreferent med subjektet i foregående ytring (jf. punkt 3 i (16)). Derimot kan vi forvente desto flere forekomster av situasjon (18b), der et høyredislokert pronomen *ikke* er koreferent med subjektet i foregående ytring.

Foregående ytring Ytring med pron. høyredislokering

- (18) a. Koreferanse: [Subj-**i** VP]_{Y1} [[Subj-**i**/Obj-**i** VP] pron-**i**]_{Y2}
 b. Ikke koreferanse: [Subj-**k** VP]_{Y2} [[Subj-**i**/Obj-**i** _VP] pron-**i**]_{Y2}

Eksemplene i (19) nedenfor illustrerer diskursstrukturen i (18b) der det høyredislokerte pronomenet *ikke* er koreferent med subjektet i foregående setning. Disse er typiske i datamaterialet og er i overensstemmelse med antagelsen om at pronominal høyredislokering ikke krever en referent som er i fokus for oppmerksomhet.¹⁰

- (19) a. [...] men om morgenen, når hun hører at bestemor er vaken, da hender det hun går til henne, og **det** er godt det og, *Magret-faster og bestemor* forteller om så mye rart, *de*. [SK/EIAK/01]
 b. **Han** hadde kjent igjen noen av dem som skrek høyest – *de* hadde visst tjent bra på tyskerne først i krigen, *de*. [SK/Heln/01]
 c. **Du** ska få en kyss og en klapp og en sukkerbæta om julkvæln, du. Sjå her, *skoen* er like fin, *den*. [SK/PrAl/01]

(20) nedenfor er ett av de sjeldne tilfellene med diskursstrukturen i (18a).

- (20) Nei, **jeg** la mig ikke i det hele tatt. **Jeg** blev sittende på sengekanten og tenke. *Jeg* veit ikke hvor lenge jeg hadde sittet der, jeg, men plutselig kvakk jeg til av et forferdelig hyl. [SK/BrJa/01]

I (20) er *jeg*-personen subjekt og setningstema i to påfølgende ytringer før ytringen med pronominal høyredislokering opptrer. Det er derfor ingen tvil om at referenten til det høyredislokerte pronomenet er i fokus for oppmerksomhet, slik Gundel et al. (1993) definerer denne kognitive statusen. Det som imidlertid

10. Bare 21 av 298 tilfeller i mitt datamateriale er ikke av den typen som er illustrert i (19) og (18b), men isteden av type (18a).

er verdt å merke seg her, er at det skjer et brudd i hendelsesforløpet mellom setningen med pronominal høyredislokering og setningen før, og intuitivt er høyredislokeringen med på å markere dette bruddet språklig. Den pronominal høyredislokeringen opptrer med andre ord i forbindelse med et brudd og dermed skifte i perspektiv i fortellingen, selv om setningstemaet holdes konstant, og selv om referenten til det høyredislokerte pronomenet og korrelatet er i fokus for oppmerksomhet forut for ytringen.

Det at pronominal høyredislokering kan brukes ved skifte av perspektiv, er noe også Fretheim (1995) illustrerer. (21a) er et eksempel som Fretheim har konstruert.

- (21) a. A: I dag snakket jeg med en som kjente deg fra den tida du bodde på Kirkenær – Axel Aarvoll_i.
 B1: #Han_i var gift med søskenbarnet mitt en gang i tida.
 B2: Han_i var gift med søskenbarnet mitt en gang i tida, han_i.
 (*Fretheim, 1995: 34*)
- b. I dag snakket jeg med en som kjente deg fra den tida du bodde på Kirkenær – Axel Aarvoll_i. Han_i satt på kafeen der jeg pleier å spise lunsj.

B2, med pronominal høyredislokering, er en mer koherent oppfølging til A sin ytring i (21A) enn det B2 er, ifølge Fretheim. Om dette sier han: “Right-dislocation [...] signals the speaker’s recognition of the possibility that he may have introduced a topic which distracts the interlocutor from what she had planned to say next” (Fretheim, 1995:34). Dersom A hadde fortsatt å snakke om episoden der hun traff Axel Aarvoll, hadde det gått helt fint å referere til ham med et trykklett personlig pronomen i subjektposisjon, uten høyredislokering, jf. (21b) ovenfor. Akseptabiliteten til (21b) viser at det ikke er det å referere til Axel Aarvoll og å utsi noe om ham som er problematisk i (21-B1), men det at historien ikke lenger handler om Axel Aarvoll som del av den hendelsen den kommuniserende forteller om. Når historien tar en ny vending i (21), er det å bruke et trykklett pronomen i subjektposisjonen i en kanonisk setningsstruktur ikke naturlig. Det foretrukne er å markere at diskursstrukturen er avvikende, for eksempel gjennom pronominal høyredislokering.

Et annet eksempel der referenten til et høyredislokert pronomen og dets korrelat er i fokus for oppmerksomhet forut for ytringen, er (22).

- (22) Det er derfor husfolket på Skarstad itte er så oppkjæfte og slurvete som på andre gardar. Dom har tenkt over detta her mange gonger dom, ska je fortælja deg, ja itte så å forstå at dom glømme arbe sitt og står og funderer, enda så lett det er for dom å gjøra det uten å bli oppdage. **Brincken** står itte i låvglugger og bak kammersglaset og kontrollere tenera sine, han sitt for det meste på kontoret sitt og skriv, han. Og det kan han trygt gjøra. [SK/PrAl/01]

Her er Brincken tema i setningen med pronominal høyredislokering og dessuten realisert som subjekt i setningen før, noe som betyr at Brincken er i fokus for oppmerksomhet i Gundel, Hedberg og Zacharskis (1993) forstand. Det vi imidlertid skal merke oss, er at Brincken ikke er tema i den foregående setningen, selv om han er referert til i subjektposisjonen. I setningen *Brincken står itte i låvglugger og bak kammerset og kontrollere tenera sine* er Brincken ny informasjon relativt til spørsmålet om det å kontrollere tjenerne sine. Med andre ord har vi et skifte fra ett setningstema til et annet i dette eksempelet, selv om subjektet er det samme i de to påfølgende setningene.

Pronominal høyredislokering brukes også gjerne diskursinitialt. (17b) tidligere i seksjonen er et slikt eksempel, der taler tiltaler tilhører i en diskursinitialytring med pronominal høyredislokering. De konstruerte eksemplene i (23) nedenfor er enda tydeligere eksempler på diskursinitial bruk. Vi kan forestille oss at (23a) er første ytring etter timer uten interaksjon mellom taler og tilhører, og (23b) er en naturlig måte å starte en telefonsamtale på i et tilfelle der den som ringer ikke treffer den personen han eller hun ønsker å snakke med.

- (23) a. Mamma, jeg går ut, jeg.
 b. Hei, jeg skulle gjerne ha snakket med Per, jeg.

Også disse eksemplene føyer seg inn i mønsteret vi har sett i denne seksjonen, nemlig ved at temaet i setningen med pronominal høyredislokering *ikke* er en sømløs videreføring av setningstemaet i den foregående ytringen.

Dataene i denne seksjonen kan forklares dersom vi antar at pronominal høyredislokering brukes ved lokalt skifte av setningstema, eller mer generelt ved en viss grad av diskontinuitet i diskursen. En slik analyse vil kunne forklare de mange tilfellene vi har sett på at høyredislokering brukes ved ulike typer skifte i diskursen. Lista nedenfor er oversikt over de tilfellene vi har sett i denne seksjonen:

Eksempler på diskontinuitet i diskursen ved pronominal høyredislokering

- 1) Et skifte i setningstema fra ett individ eller objekt til et annet (eks. (17abc), (19abc))
- 2) Et skifte i tema fra individuelle entiteter til de generiske kategoriene de representerer (eks. (13))
- 3) Et skifte i tema fra en diskursreferent som deltaker i en hendelse til generelle egenskaper ved denne diskursreferenten (eks. (21))
- 4) Ett eller annet brudd (f.eks. tidsmessig) i en diskurs som omhandler én og samme diskursentitet (eks. (20))
- 5) Diskurs- eller sekvensinitialer ytringer, typisk med referanse til taler eller tilhører (eks. (23ab))

Denne lista er ikke ment å være en uttømmende liste over mulige skifter i diskursen ved bruk av pronominal høyredislokering, men den bygger opp under påstanden om at pronominal høyredislokering er forbundet med en viss grad av diskontinuitet.

Vi startet denne seksjonen med følgende arbeidshypotese: *Referenten til et høyredisløkert pronomen krever ikke at referenten er 'i fokus'* (jf. Fretheim 1995, 2000). Denne arbeidshypotesen er for så vidt bekreftet ved at vi finner få eksempler der referenten til et høyredisløkert pronomen og dets korrelat er i fokus for oppmerksomhet umiddelbart forut for ytringen. Imidlertid er det mange data i denne seksjonen som denne hypotesen ikke kan forklare. Dataene i seksjonen kan forklares på en mer tilfredsstillende måte dersom vi antar mer generelt at pronominal høyredislokering brukes i tilfeller der det er lavere grad av tema-kontinuitet enn det man ellers kunne forvente ut fra korrelatets posisjon og form.

En slik analyse vil være i tråd med mønstre som er observert på tvers av språk. Givón (1983) argumenterer for at den språkvitenskapelige kategorien 'tema' bør anses som en skalær størrelse. Uformelt kan et tema beskrives som "det en ytring handler om", men kognitivt sett defineres tema, eller mer presist topikalitet, ut fra relativ grad av kontinuitet og forutsigbarhet i diskursen. Ifølge Givón er kontinuitet i diskursen (på både mikro- og makronivå) å foretrekke kognitivt sett, fordi forutsigbar informasjon er enklest å prosessere. Språk vil derfor ha en tendens til å benytte sine enkleste og minst markerte konstruksjoner ved høy grad av kontinuitet og forutsigbarhet mens mer markerte konstruksjoner vil brukes ved lavere grad av kontinuitet og ved ulike typer brudd i diskursen. Konstruksjonene i et språk kan plasseres i hierarkier, avhengig av hvor markerte eller umarkerte de er (f.eks. fonologisk, morfologisk, semantisk eller

syntaktisk), og slike hierarkier kan brukes til å forutsi hvorvidt en konstruksjon typisk vil brukes ved kontinuitet eller diskontinuitet i diskursen. (24) viser den relative rangeringen av enkelte konstruksjoner for engelsk (mine oversettelser):

(24)	HØYEST GRAD AV KONTINUITET	
	Went to the store.	(nullanaforer)
	He went to the store.	(trykklette pronomen)
	He went to the store, John did.	(høyredisløkkerte bestemte NP-er)
	John went to the store.	(bestemte NP-er)
	John, he went to the store.	(venstredisløkkerte bestemte NP-er)
	It was John who went to the store.	(utbryting/fokuskonstruksjoner)
	LAVEST GRAD AV KONTINUITET	

(Etter Givón 1983)

Ifølge denne skalaen vil for eksempel null-elementer og trykklette pronomen bli brukt ved temakontinuitet mens venstredislokering av bestemte NP-er og kløftingskonstruksjonen vil brukes ved lavere grad av kontinuitet eller når referenten tilsvarer ytringens fokus. Pronominal høyredislokering er utvilsomt en mer markert konstruksjon enn tilsvarende konstruksjon uten høyredisløkkert pronomen, og er derfor forventet å bli brukt i tilfeller med lavere grad av kontinuitet og forutsigbarhet i diskursen enn det man ellers kunne forvente ut fra korrelatets form og posisjon. Dette kan forklare hvorfor vi finner så mange tilfeller med ulike typer brudd i diskursen blant dataene med pronominal høyredislokering.

Med dette perspektivet på tematisitet og konstruksjoners markerthet har vi nå også en løsning på det mysteriet jeg avsluttet seksjon 2.1 med, nemlig: *Hvorfor markere en typisk temakonstituent som tema?* Svaret er at konstruksjonen varsler om lavere grad av kontinuitet og forutsigbarhet enn det korrelatets form og posisjon skulle tilsi, noe som hjelper tilhører med å prosessere og lagre informasjonen på en effektiv måte. Denne analysen forklarer også det tilsynelatende paradoksale i at referenten til et høyredisløkkert pronomen på den ene siden som regel har en høy aktiveringsgrad forut for ytringen (jf. seksjon 2.2), men *ikke* høyest mulig aktiveringsgrad (jf. denne seksjonen). Forklaringen er igjen at dette er en temakonstruksjon som signaliserer en viss grad av diskontinuitet og uforutsigbarhet gjennom sin markerte form. Dette mønsteret er blitt observert av Fretheim (1995, 2000) tidligere, men nå har vi en eksplisitt forklaring som knytter norsk pronominal høyredislokering til mønstre som eksisterer på tvers av språk.

2.4 Hypotese 4: Kontrast

Askedal (1987) nevner kontrastiv lesning som en av funksjonene til pronominal høyredislokering, men kun i forbindelse med fokuspartikler som *også* og *heller*: “Such sentences typically convey a kind of contrastive newness, as is evidenced by the fact that the post posed sequences in question, when read aloud, in general carry high pitch. This is an intonational characteristics of new information” (Askedal 1987:106). Eksemplene med *også* og *heller* som Askedal viser til, er gjengitt i (25):

- (25) a. “Jeg kan ikke jeg heller”, sa Mons (Askedal 1987: 99)
 b. “Du får sette deg du også, Ole Aleksander.” (Askedal 1987: 100)

Askedal utdyper ikke på hvilken måte disse eksemplene er kontrastive, og han oppgir ikke nok kontekst til at man kan lese det ut av situasjonen. Imidlertid har Askedal rett i at pronominal høyredislokering er assosiert med kontrast. Eksemplene nedenfor illustrerer dette.

- (26) a. – Det er jævla å være separert? Det kom som et spørsmål. Jeg visste ikke hva jeg skulle svare. – Syns egentlig det er ok, jeg. Verre å være gift. [SK/AIKa/01]
 b. [...] kom vi hit for å finne oss noe mat. – Finne dere mat? gjentok Knøtt og fikk dype rynker i pannen. Jeg kaller det å stjele, jeg. [SK/Laan/01]
 c. [...] men det var likevel fedrene barna så opp til og beundret. Mor liksom bare var der, hun. [SK/GrEl/01]
 d. Solen er varm – den kaster sine varme stråler på ham, men så må han ikke sitte her lenger. Han må videre. For han har likesom ikke lov til å sitte slik i solen, han. For ham er det flukt – flukt – bort fra en udåd [SK/AIGu/01]

Alle disse ytringene skaper et inntrykk av at det som utsies om subjektreferenten ikke gjelder for andre, og den pronominal høyredislokeringen gjør dette spesielt tydelig. I (26a) uttrykker taler et annet syn på det å være separert enn det tilhører nettopp har antydning gjennom spørsmålet sitt; i (26b) omtaler taler en hendelse som *å stjele*, mens tilhører nettopp har kalt det *å finne mat* og i (26c) sies det at mor liksom bare var der mens fedrene ble sett opp til av barna. I (26d) må kontrasten skapes av tilhører, utelukkende ut fra ytringen med pronominal høyredislokering. Her antydes det gjennom det høyredislokerte

pronomenet at andre har lov til å sitte i solen mens subjektreferenten ikke har lov til dette. Uten den pronominal høyredislokeringen ville disse kontrastive lesningene vært mye mindre tilgjengelig, spesielt i (26d), men også i de øvrige eksemplene.

Det er imidlertid ikke tilstrekkelig å hevde at pronominal høyredislokering gir opphav til kontrastive lesninger, for kontrast kan defineres på ulike vis. Ifølge f.eks. Rooth (1992) er en setning som *John liker Mari* ikke bare assosiert med det proposisjonelle innholdet 'John liker Mari', men også en mengde åpne proposisjoner, som 'John liker y ', ' x liker Mari', og 'John P ', der de kursiverte symbolene er frie variabler. Kontrast (eller mer presist kontrastivt fokus) i Rooths forstand eksisterer mellom proposisjoner som er identiske bortsett fra at de har ulike verdier for en eller annen variabel. Ut fra denne definisjonen kan man si at Askedals eksempler i (25) på et vis er kontrastive, i og med at de gir opphav til antagelser om parallelle proposisjoner med andre verdier for subjekt-variabelen enn den som er uttrykt i den aktuelle setningen. I eksemplene med pronominal høyredislokering i (26), derimot, er det intuitivt mer som foregår. Her er det en forskjell i polaritet mellom de to proposisjonene som stilles opp mot hverandre. I (26c), for eksempel, kommuniserer taler at mor *ikke* ble sett opp til og beundret av barna mens far *ble* sett opp til og beundret. Dette adversative aspektet ved tolkningen av pronominal høyredislokering må gjøres rede for.

Jeg mener at kontrasten som er involvert ved pronominal høyredislokering, kan beskrives på følgende vis:

(27) **Kontrast involvert ved pronominal høyredislokering**

Det er kontrast mellom to proposisjoner p ([SUBJ₁ PRED₁]) og q ([SUBJ₂ PRED₂]) dersom p og q har motsatt polaritet mens PRED₁ og PRED₂ er identiske.¹¹

Vi har altså å gjøre med kontrast mellom to proposisjoner med ulikt semantisk subjekt dersom predikatene i de to proposisjonene er identiske mens polariteten er ulik. Fra dette følger det at det er kontrast mellom proposisjonene 'Far ble beundret og sett opp til av barna' og 'Mor ble ikke beundret og sett opp til av barna', for eksempel.

11. Vær oppmerksom på at det semantiske subjektet i (27) ikke alltid vil korrelere med det syntaktiske subjektet i setningen. Som vi skal se senere, gjelder dette blant annet når en ytring som *Skoen er like fin, den* brukes til å kommunisere 'Taler synes skoen er like fin', der taler er det semantiske subjektet.

Ifølge enkelte språkvitere, for eksempel Spenander og Maier (2009), vil en kontrastiv tolkning nødvendigvis involvere en *eliminering* og dermed en revidering av samtalepartnerens felles kontekst ('common ground'). Spenander og Maier påpeker at det er vanlig å skille mellom ulike typer kontrastive tolkninger. B sitt svar i (28a) nedenfor er et eksempel på *nekting* ('denial'), som regnes som én type kontrastiv lesning, mens (28b) illustrerer bruk av konjunksjonen *men* og er et eksempel på diskursrelasjonen *kontrast*. Eksemplene er konstruerte.

- (28) a. A: John liker da vel ikke å gå på ski.
 B: Jo, da. Han liker å gå på ski.
 b. John er ikke norsk, men han liker å gå på ski.

Eksemplene i (28a) og (28b) har det til felles at de involverer eliminering, men de skiller seg fra hverandre ved at elimineringen rammer ulike typer informasjon. I B sitt svar i (28a) elimineres A sin antagelse om at John ikke liker å gå på ski. Dette er en påstand som er blitt fremmet eksplisitt i samtalen. I andre konjunkt i (28b), derimot, elimineres en slutning tilhører har trukket, eller kan komme til å trekke, ut fra generell kunnskap om verden og innholdet i første konjunkt. Det vil si, *men* viser at taler ønsker å eliminere muligheten for at tilhører skal tro at John ikke liker å gå på ski, ettersom han ikke er norsk. De to typene kontrast i (28ab) skiller seg altså fra hverandre med hensyn til hvordan den kontrasterende proposisjonen er kommunisert i den foregående diskursen.

Kontrasten som er involvert ved pronominal høyredislokering, utgjør et tredje tilfelle. For det første trenger ikke den kontrasterende proposisjonen å ha vært uttrykt verken eksplisitt eller implisitt i den foregående ytringen, ei heller i den foregående diskursen mer generelt; det holder at tilhører *etablerer* en slik proposisjon. Dessuten er det ikke nødvendigvis noen eliminering involvert. De kontrasterende proposisjonene 'Far ble beundret og sett opp til av barna' og 'Mor ble ikke beundret og sett opp til av barna' kan være sanne samtidig, for eksempel, og eliminerer dermed ikke hverandre. Den grunnleggende restriksjonen ved pronominal høyredislokering er at det kommuniserte innholdet i ytringen skal tolkes *i lys av* en kontrasterende proposisjon.

(29) – (32) nedenfor viser (ved hjelp av pilene) hvilke proposisjoner som står i opposisjon til hverandre i eksemplene i (26a) – (26d), og på hvilken måte de er kommunisert. (29) er en skjematisk oversikt over diskursrelasjoner og kontrast involvert i tolkningen av (26a):

(29) Foregående diskurs: *Det er jævla å være separert?*

Ytring: *Synes egentlig det er ok, jeg*

- i. Tilhører spør om det er jævlig å være separert. (Eksplisitt i diskursen)
- ii. => Tilhører antar at det ikke er ok å være separert. (Mulig implikatur av i)
- iii. Taler synes at det er ok å være separert. (Eksplisitt i ytringen)

I (26a) er den kontrasterende proposisjonen en *implikatur*, altså en kommunisert tanke som framkommer utelukkende via slutninger (se definisjonen av implikatur i Carston, 2002: 372, gjengitt i bl.a. Borthen, Rix og Thomassen, 2012). Her impliserer spørsmålet *Det er jævla å være separert?* at den som sier dette antar at det ikke er ok å være separert, og tilhører markerer opposisjon til denne implikaturen ved å svare *Synes egentlig det er ok, jeg*.

Den kontrasterende proposisjonen kan også være en slutning som taler ikke hadde til hensikt å kommunisere, altså en slutning som tilhører har trukket på eget initiativ, en såkalt *sannhets-kompatibel slutning* (se Ariel 2008; 2010). (26b) er et mulig eksempel på dette. Tolkningen av eksempelet er framstilt skjematisk i (30):

(30) Foregående diskurs: *Vi kom hit for å finne oss noe mat.*

Ytring: *Jeg kaller det å stjele, jeg*

- i. Tilhører sier de kom for å finne seg litt mat. (Eksplisitt i diskursen)
- ii. => Tilhører vil ikke kalle det de gjorde for å stjele. (Mulig slutning fra i)
- iii. Taler kaller det de gjorde for å stjele. (Eksplisitt i ytringen)

I (26b) er det lite sannsynlig at den som sier *Vi kom hit for å finne oss noe mat* intenderer å *kommunisere* at han ikke vil kalle det de gjorde for å stjele. Men det han sier kan likevel tas til inntekt for å trekke en slik slutning, og gjennom ytringen *Jeg kaller det å stjele, jeg*, viser taler at hun er uenig.

I (26c) er rekkefølgen på det som formidles eksplisitt og implisitt byttet om. Her kontrasteres en implikatur av ytringen med pronominal høyredislokering med en tidligere eksplisitt kommunisert påstand. Dette er representert i (31):

(31) Tidligere diskurs: *det var likevel fedrene barna beundret og så opp til.*

Ytring: *Mor liksom bare var der, hun*

- i. Fedrene ble beundret og sett opp til av barna. (Eksplisitt i diskursen)
- ii. Mor var der alltid. (Eksplisitt i ytringen)
- iii. Det å alltid være der er ikke høyt verdsatt. (Mulig implikatur pga. *bare*)
- iv. =>Mødrene ble ikke beundret og sett opp til av barna. (Mulig implikatur av ii og iii)

Her befinner kontrasten seg mellom implikaturen ‘Mødrene ble ikke beundret og sett opp til av barna’ med den eksplisitt uttrykte proposisjonen ‘Fedrene ble beundret og sett opp til av barna’.

Den kontrasterende proposisjonen kan også forekomme utelukkende som et resultat av ytringen med høyredisløkering, uten noen kontrast til antagelser som er tilgjengelige i den foregående diskursen. Det er dette som skjer i (26d), *For han har liksom ikke lov til å sitte slik i solen, han*:

(32) Tidligere diskurs: *Han må ikke sitte her lenger. Han må videre.*

Ytring: *Han har liksom ikke lov å sitte slik i solen, han*

- i. Han har ikke lov å sitte slik i solen. (Eksplisitt i ytringen)
- ii. => Andre har lov å sitte slik i solen.
(Mulig implikatur av i / generell kunnskap om verden)

Her fins det ingen tidligere ytring som kan tas til inntekt for å anta at andre har lov til å sitte slik i solen. Isteden gjør den pronominal høyredisløkeringen at tilhører – som et resultat av konstruksjonen – vil tolke inn en slik antakelse. Det vil si, tilhører vil enten hente inn en slik antagelse fra sin kunnskap om verden eller legge til en slik antagelse dersom den ikke allerede er lagret.

Pronominal høyredisløkering fungerer altså som en instruksjon til tilhører om å tolke ytringen i lys av en implisitt tilgjengelig kontrasterende proposisjon, eventuelt gjennom etablering av en slik antagelse. I eksemplene i (26) er de semantiske subjektene i de to kontrasterende proposisjonene ulike, og vi får en kontrastiv lesning av dem. Taler kontrasteres med tilhører i (26a) og (26b), mor kontrasteres med far i (26c) og jeg-personen kontrasteres med folk flest i (26d). I andre tilfeller består den kontrastive lesningen av en opposisjon mellom talers og andre personers *holdning til* det proposisjonelle innholdet i ytringen, der denne holdningen ikke er en del av det proposisjonelle innholdet. I relevans-teoretisk forstand betyr dette at kontrasten signalisert gjennom pronominal

høyredislokering kan involvere en høyere ordens eksplikatur av ytringen (se definisjon av *høyere ordens eksplikatur* i Carston 2002, også presentert i bl.a. Borthen og Knudsen 2014). Eksemplene i (33) er av denne typen.

- (33) a. Du ska få en kyss og en klapp og en sukkerbæta om julkvæln, du.
Sjå her, skoen er like fin, den. [SK/PrA1/01]
- b. - Det er slitsomt å reise så mye, men vi får sett utrolig mye flott av Norge. Og campinghytter kan være bra, de. [AV/BT96/02]

I disse eksemplene gjør det høyredislokerte pronomenet at man lettere tolker talers syn på det proposisjonelle innholdet som å stå i kontrast til andre mulige syn på det samme saksforholdet. I (33a) kontrasteres talers oppfatning av skoen med hva tilhører kan ha trodd om skoen, og i (33b) presenteres talers syn på campinghytter som noe som muligens strider mot hvordan andre ser på campinghytter. Tolkningene i (33) er representert skjematisk i (34) nedenfor:

- (34) a. Tidligere diskurs: Tilhører har uttrykt at han er usikker på om han greier å reparere skoen med en stein. Han gjør det likevel, og taler blir fornøyd.
Ytring: *Sjå her, skoen er like fin, den*
- ii. Tilhører mener at skoen ikke vil bli like fin. (Implisert i diskursen)
 - i. Skoen er like fin. (Eksplikatur av ytringen)
 - iii. Taler mener at skoen er like fin. (Høyere ordens eksplikatur)
- b. Tidligere diskurs: Taler forteller om campinglivet.
Ytring: *Og campinghytter kan være bra, de*
- i. Campinghytter kan være bra. (Eksplikatur av ytringen)
 - ii. Taler mener at campinghytter er bra. (Høyere ordens eksplikatur)
 - ii. => Andre mener at campinghytter ikke er bra. (Mulig implikatur / generell kunnskap om verden)

Også i disse eksemplene gjør den pronominal høyredislokeringen at man lettere tolker ytringene kontrastivt, slik kontrast er definert i (27). Forskjellen er at det kontrasterende subjektet ikke er uttrykt som del av ytringens grunnleggende eksplikatur (basiseksplikatur), men som del av en relevant høyere ordens eksplikatur. I (33b) er det hensholdsvis taler og andre som tilsvare

SUBJ₁ og SUBJ₂ i definisjonen i (27), og ‘mener at campinghytter er bra’ utgjør PRED. (27) sier ingenting om hvorvidt proposisjonene *p* og *q* er kommunisert som basiseksplikaturer, høyere ordens eksplikaturer eller implikaturer, dette vil avhenge av hvilke tolkninger som er mest relevante i den enkelte ytring.

Det er altså slik at en ytring kan brukes til å kommunisere proposisjoner på ulike “nivåer”, det vil si, ved hjelp av ulike typer og ulik grad av pragmatiske slutninger. I relevanteorien skilles det mellom (basis)eksplikaturer, høyere ordens eksplikaturer og implikaturer (se f.eks. Carston, 2002: 377):

A: Ulike typer kommunisert mening

1. (Basis)eksplikaturer
2. Høyere ordens eksplikaturer
3. Implikaturer

I en ytring med pronominal høyredislokering skal en av ytringens eksplikaturer eller implikaturer – dvs. den mest relevante av disse – kontrasteres med en kontekstuell tilgjengelig proposisjon. Denne kan være tilgjengelige for tilhører på ulike måter:

B: Ulike måter en antagelse kan være kontekstuell tilgjengelig på

1. Kommunisert tidligere i diskursen i form av en basiseksplikatur eller høyere ordens eksplikatur
2. Kommunisert tidligere i diskursen i form av en implikatur
3. Tilgjengelig i den foregående diskursen i form av en sannhetskompatibel slutning “på tilhørers regning”
4. Tilgjengelig i form av generell kunnskap om verden
5. Tilgjengelig ved at tilhører etablerer en ny antagelse om verden

Som nevnt tidligere, vil kontrasten som pronominal høyredislokering introduserer aldri være mellom ytringens basiseksplikatur og en annen nylig kommunisert basiseksplikatur. Og omvendt har vi foreløpig ikke sett eksempler der pronominal høyredislokering fører til en kontrastiv lesning mellom en implikatur av ytringen og en antagelse om verden som tilhører må etablere der og da (punkt B5 over). En rimelig hypotese er at jo høyere opp på lista i A tolkningen av en ytring med pronominal høyredislokering befinner seg, jo lenger ned på lista i B vil man finne den kontekstuelle tilgjengelige kontrasterende proposisjonen, og omvendt. Det at den kontrastive lesningen involverer en stor

grad av pragmatiske slutninger og kontekstuelle antagelser som ikke er særlig tilgjengelige i diskursen, er trolig noe av det som skiller pronominal høyredislokering fra andre kontrastive tema-konstruksjoner, og noe av det som har gjort at konstruksjonens kontrastive aspekt så langt har vært oversett.

Kort oppsummert har denne seksjonen vist at pronominal høyredislokering gjør kontrastive tolkninger lettere tilgjengelige enn de ellers ville vært, slik kontrast er definert i (27). Konklusjonen om at pronominal høyredislokering signaliserer kontrast, er i overensstemmelse med påstander fremmet i Askedal (1987), men min analyse er basert på en eksplisitt definisjon av kontrast og motivert av andre typer eksempler enn de Askedal nevner. Verken Fretheim (1995, 2000), Faarlund et al. (1997) eller Vangsnes (2008) nevner noe kontrastivt aspekt ved pronominal høyredislokering, trolig fordi kontrasten bare er implisitt tilgjengelig i diskursen og ofte må etableres i tolkningsprosessen av tilhører.

Vi avsluttet forrige seksjon med å slå fast at pronominal høyredislokering brukes for å markere tema i tilfeller der det er mindre grad av temakontinuitet (og derfor lavere grad av koherens) i overgangen fra forrige ytring enn det man ellers kunne forvente ut fra korrelatets form og posisjon. Denne seksjonen har vist at ytringer med pronominal høyredislokering kan bidra til koherens på en annen måte enn gjennom sømløs temakontinuitet, nemlig ved å signalisere at ytringen skal tolkes i lys av en implisitt tilgjengelig kontrasterende proposisjon.

3. Konstruksjonens bruksbetingelser

Ut fra observasjonene i de foregående seksjonene vil jeg oppsummere bruksbetingelsene til konstruksjonen pronominal høyredislokering på følgende måte:

(35) Bruksbetingelser for pronominal høyredislokering

I en ytring $[XP_i VP]_S$, $Pron_i$, der XP_i = Subjekt/ frontet objekt og $Pron_i$ er et trykklett pronomen, skal referenten til XP_i tolkes som tema og en av ytringens kommuniserte proposisjoner¹² $[SUBJ_1 PRED_1]_p$ tolkes i lys av en tilgjengelig parallell proposisjon $[SUBJ_2 PRED_2]_q$, der $PRED_1$ og $PRED_2$ er identiske mens p og q har motsatt polaritet.

12. I relevantsteoretisk forstand tilsvarer den kommuniserte proposisjonen i (35) enten ytringens basiseksplikatur, en høyere ordens eksplikatur, eller en implikatur (se definisjoner i Carston 2002: 372).

Pronominal høyredislokering er altså definert som en konstruksjon som opererer på syntaktiske subjekter eller frontede objekter og som involverer et dubleret trykklett setningseksternt pronomen. Konstruksjonen antas å ha to bruksbetingelser knyttet til seg, nemlig at referenten til det høyredislokerte pronomenet skal tolkes som ytringens tema og at ytringen skal tolkes i lys av en bestemt type kontrasterende proposisjon.

Ett aspekt ved pronominal høyredislokering som vi observerte i seksjon 2.3, men som ikke er direkte reflektert i (35), er det at konstruksjonen skal tolkes som et signal om lavere grad av temakontinuitet enn tilsvarende ytring uten det høyredislokerte pronomenet. Dette anser jeg ikke som en egenskap ved pronominal høyredislokering spesifikt, men som noe som følger fra det universelle prinsippet Givón (1983) har observert, nemlig at mer markerte konstruksjoner signaliserer lavere grad av temakontinuitet og forutsigbarhet enn umarkerte konstruksjoner (gitt at alt annet holdes likt). I og med at dette prinsippet spiller en så viktig rolle for bruken av pronominal høyredislokering, framhever jeg det i (36) nedenfor, sammen med det trivielle faktum at pronominal høyredislokering er en markert konstruksjon:

- (36) a. Dess mer markert en konstruksjon er, dess lavere grad av kontinuitet og forutsigbarhet er signalisert. (Etter Givón, 1983)
- b. En ytring med pronominal høyredislokering er mer markert enn tilsvarende ytring uten pronominal høyredislokering.

Fra bruksbetingelsene i (35) følger det at pronominal høyredislokering plukker ut ytringens tema og signaliserer kontrast, mens det fra (36) følger at pronominal høyredislokering vil bli brukt i tilfeller med lavere grad av kontinuitet og forutsigbarhet til den forutgående diskursen enn det korrelatets form og posisjon skulle tilsi.

Det å legge til et innholdstomt pronomen etter en setning kan ved første øyekast se ut som en overflødig språklig handling, men ut fra (35) og relevans-teoretiske prinsipper kan vi nå forklare hvordan pronominal høyredislokering bidrar i kommunikasjonen. Ifølge det relevans-teoretisk rammeverket (Sperber og Wilson 1986/1995; Wilson and Sperber 2004) forventer vi at ytringer er relevante for oss, der relevans defineres ut fra to parametere, nemlig (færrest mulig) prosesseringskostnader og (flest mulig) positive kognitive effekter. Prosesseringskostnader vil si det mentale arbeidet en tilhører må investere for å tolke en ytring, mens positive kognitive effekter er nyttige endringer i en persons representasjon av verden (Wilson 2004: 608–609). En pronominal

høyredislokering krever mer prosesseringskostnader enn en tilsvarende ytring uten et dubleret pronomen, rett og slett fordi mer fonetisk materiale må prosesseres. Men til gjengjeld vil konstruksjonen kunne lette prosesseringskostnadene for tilhører ved å varsle om diskontinuitet og vise hva som er tema i ytringen; dette hjelper tilhører med å tolke ytringen og å bestemme hvordan den nye informasjonen i ytringen skal integreres med eksisterende informasjon i tilhørers minne. Dessuten vil signalet om å tolke ytringen i lys av en kontrasterende proposisjon skape kontekst for ytringen som bidrar til generering av implikaturer eller høyere ordens eksplikaturer, noe som i sin tur betyr økte kognitive effekter for ytringen og dermed økt relevans. Dubleringen av pronomenet vil også antyde, gjennom en forventning om ekstra kognitive effekter ved ekstra prosesseringskostnader, at tilhører vil kunne finne spesielt relevant kontekstuell informasjon for tolkningen av ytringen i den ensyklopediske kunnskapen knyttet til temareferenten. Når pronominal høyredislokering er brukt på riktig måte, er det altså forventet at konstruksjonen vil bidra til relevans.

I neste seksjon vil jeg analysere eksempler med utgangspunkt i (35), (36) og den relevante teoretiske forståelsen av hvordan ytringer får mening i kontekst, for å teste om de foreslåtte bruksbetingelsene er i overensstemmelse med de pragmatiske effektene vi kan observere.¹³

4. Forklaring av pragmatiske effekter

Ifølge Askedal (1987) kan pronominal høyredislokering brukes for å skape en atmosfære av intimitet mellom taler og tilhører, noe som egner seg til å fremme den videre samhandlingen mellom taler og tilhører:

What new information the sentence contains, is so to speak embedded in a frame of what is given or familiar. In this perspective, a speaker may conceivably utilize CRD [Correlative Right Dislocation], which repeats what is given, [...] as a grammaticalized means for creating an atmosphere of intimacy that suits to further the cooperational intercourse between him and the hearer. (Askedal, 1987: 106)

13. Et spørsmål vi skal komme tilbake til i seksjon 5, er hvorvidt bruksbetingelsene i (35) er å anse som semantiske (altså konvensjonaliserte, kodede betydningsaspekter knyttet til konstruksjonen) eller pragmatiske (resultatet av generelle kognitive prinsipper i kombinasjon med det faktum at konstruksjonen er markert). Dette spørsmålet er vanskelig å besvare kun ut fra data med høyredislokerte trykklette pronomen.

Det fins en god del tilfeller der vi får pragmatiske effekter som minner om de Askedal beskriver i sitatet over. Men Askedal mangler en overbevisende forklaring på hvorfor de pragmatiske effektene oppstår. Dessuten kan pronominal høyredislokering også få helt andre effekter enn de Askedal nevner.

(37)–(42) nedenfor illustrerer noe av det spennet av tolkninger som pronominal høyredislokering kan gi opphav til. De autentiske eksemplene i (37a)–(42a) sammenlignes med de tilsvarende konstruerte eksemplene i (37b)–(42b) uten pronominal høyredislokering. Disse er markert med tegnet ~ for å minne leseren om at de er konstruerte.

- (37) a. Jo, det hender nok jeg kan være sårbar på Torkilds annerledeshet. Men kanskje sårer det meg mer at folk som kommer til oss hilser på både Ingrid Elise og meg, men i sin ubetenksomhet “glemmer” Torkild. Han er liksom ikke medregnet, han. [AV/Fa96/01]
- b. ~ Jo, det hender nok jeg kan være sårbar på Torkilds annerledeshet. Men kanskje sårer det meg mer at folk som kommer til oss hilser på både Ingrid Elise og meg, men i sin ubetenksomhet “glemmer” Torkild. *Han er liksom ikke medregnet.*

Ifølge mine intuisjoner fører høyredislokeringen i (37a) til at ytringen får en mer følelsesmessig slagside. Alt annet likt er det litt lettere å tolke (37a), med pronominal høyredislokering, som uttrykk for at taler er såret og opprørt enn (37b) uten pronominal høyredislokering. Dette kan forklares ut fra (35ii), altså signalet om at ytringen skal tolkes i lys av kontrast. Det at Torkild liksom ikke er medregnet vil her tolkes i lys av det at de andre i familien blir hilst på og dermed blir regnet med, noe som gjør behandlingen av Torkild spesielt sårende. Sammenligningen mellom Torkild og andre gjør også at ensyklopedisk kunnskap om Torkild blir spesielt lett tilgjengelig. Den tidligere diskursen har gjort det klart at Torkild er en annerledes gutt. Dette kan være med på å forklare hvorfor han ikke blir medregnet, men det gjør ikke det at han ikke blir hilst på mindre opprørende. I sum fører den pronominal høyredislokeringen i (37a) til en rekke svakt kommuniserte implikaturer som har å gjøre med folks behandling av Torkild og hva taler føler omkring dette, for eksempel ‘Folk behandler Torkild dårligere enn andre mennesker’ og ‘Taler synes det er opprørende hvordan folk behandler Torkild’. Dette er tolkninger som ikke er like lett tilgjengelige i (37b) uten pronominal høyredislokering. I tillegg oppleves (37a) som noe mer koherent enn (37b), noe som kan knyttes til (35i) og (36) og det

faktum at det er skifte av setningstema mellom foregående og inneværende ytring i (37a).

I (38a) nedenfor har det høyredislokerte pronomenet en helt annen effekt.

- (38) a. – Myggen biter iallfall ... Håper fisken gjør det samme. Blir’u med en tur, Kalle?
 – Trur jeg mediterer litt, jeg. Karl ruller ut soveposen, slenger seg på ryggen, folder hendene på magen og stirrer sløvt i sky. [SK/KaBø/01]
- b. ~– Myggen biter iallfall ... Håper fisken gjør det samme. Blir’u med en tur, Kalle?
 – *Trur jeg mediterer litt.* Karl ruller ut soveposen, slenger seg på ryggen, folder hendene på magen og stirrer sløvt i sky.

(38a) framstår intuitivt både som et mer høflig og mer koherent svar enn tilsvarende ytring uten høyredislokering. Den økte koherensen kan delvis tilskrives (35i) og (36), som sier at subjektet er tema i ytringen til tross for at det ikke er temakontinuitet. Men den økte koherensen kan også knyttes til (35ii) som antyder *hvordan* ytringen kan knyttes til den foregående diskursen. Ytringen skal ifølge (35ii) tolkes i lys av kontrast, og i dette tilfellet eksisterer det en opposisjon mellom tilhørers ønske om å dra og fiske med taler og dennes uttrykte planer om å meditere og dermed *ikke* fiske. Med høyredislokeringen blir det altså tydeligere at taler avviser tilhørers oppfordring om å bli med og fiske. I tillegg til å være mer koherent framstår ytringen i (38a) også som noe mer høflig enn varianten i (38b), selv om avvisningen i begge tilfeller er tydelig. Også dette mener jeg kan ha å gjøre med den kontrastive tolkningen. Det at taler settes opp mot tilhører i de to kontrasterende proposisjonene henleder oppmerksomheten mot ensyklopedisk kunnskap om taler og forskjeller mellom taler og tilhører. Denne informasjonen kan i sin tur brukes til å forklare, og dermed dempe, avvisningen. Kanskje har taler gode grunner til å ville meditere, for eksempel. I så fall vil avvisningen kunne oppleves som mindre alvorlig. Ved å bruke pronominal høyredislokering antyder taler at relevansen til ytringen ikke bare ligger i det grunnleggende proposisjonelle innholdet, men i implikaturer som kan utledes på grunnlag av de kontekstuelle antagelsene konstruksjonen hintet om. Dette er i overensstemmelse med at (38a) oppleves som mindre konstatierende og mer åpen og interaksjonell enn (38b).

I eksempelet nedenfor er den pronominale høyredislokeringen alt annet enn høflighetsfremmende.

- (39) a. – Marie, brølte han plutselig, – Marie kom med selters. Så fortsatte han snerrende: – Du tror du er noe, du. Men du er bare en drittgutt. [SK/VeBe/01]
- b. – Marie, brølte han plutselig, – Marie kom med selters. Så fortsatte han snerrende: – *Du tror du er noe*. Men du er bare en drittgutt.

Ytringen i (39a) framstår som mer empatisk og hånende med pronominal høyredislokering enn uten. Mer presist uttrykker taler i (39a) at han mener at tilhører tror godt om seg selv, og dette presenteres som et synspunkt som andre ikke deler, deriblant taler. Dette kan vi parafrasere som ‘Du mener du er en bra fyr mens jeg og andre mener du *ikke* er en bra fyr’, en tolkning som åpenbart kan knyttes til (35ii). (39b) er ikke særlig naturlig, muligens fordi det ikke er tema-kontinuitet, noe som gjør at høyredislokering er foretrukket (jf. (35i) og (36)), og muligens fordi det er uklart hvorfor taler skulle informere tilhører om hva tilhører mener om tilhører. Mens *Du tror du er noe* i (39b) vil kunne tolkes som en ren konstatering av fakta, gjør høyredislokeringen i (39a) at tilhører blir oppfordret til å lete etter en kontrasterende proposisjon og utlede implikaturer fra bl.a. denne og innholdet i ytringen. På den måten blir ytringen mer relevant, og fokuset skiftes fra det trivielle proposisjonelle innholdet og over på mer vesentlige implikaturer om hva taler og andre mener om tilhører.

Effekten av den pronominale høyredislokeringen i (40a) er mer subtil.

- (40) a. Granberg trakk til seg pengeskrinet. – Sa du 460 betalende? Han fotok tok en rask multiplikasjon i hodet. – Det betyr at det skal ligge 6900 i kassa her, det. – Riktig. Jeg har tallet etter, og det stemmer på øret. – Men det er noe annet som ikke stemmer, sa Granberg og tente seg en sigar. [SK/JeJH/01]
- b. Granberg trakk til seg pengeskrinet. – Sa du 460 betalende? Han fotok tok en rask multiplikasjon i hodet. – *Det betyr at det skal ligge 6900 i kassa her*. – Riktig. Jeg har tallet etter, og det stemmer på øret. – Men det er noe annet som ikke stemmer, sa Granberg og tente seg en sigar.

(40a) og (40b) virker umiddelbart svært like, men også her mener jeg det er en nyanseforskjell. For det første mener jeg det er en forskjell i koherens – (40a) oppleves som litt mer koherent enn (40b) – noe vi kan forklare ut fra (35i) og (36) og det faktum at det er ikke-temakontinuitet i (40). Dessuten fører det høyredisløkte pronomenet til at enkelte tolkninger blir litt mer tilgjengelige i (40a) enn i (40b). (40a) kan for eksempel bli brukt i en situasjon der taler er overrasket fordi summen som nevnes er høyere enn forventet. En slik tolkning kan knyttes til (35ii), for når man er overrasket er det en kontrast mellom hvordan verden er og hvordan man hadde forestilt seg at verden skulle være. (40a) er også spesielt passende dersom det ikke er samsvar mellom det beløpet som beregningene tilsier og det beløpet som faktisk er i kassa. I (40a) er det trolig denne tolkningen som er den intenderte, i og med at taler senere følger opp med å si at det er noe som ikke stemmer. Mange eksempler med høyredisløkt *det* er av denne “subtile” typen, der mulige implikaturer “henger litt i luften”, kanskje fordi det å signalisere tema ved temaskifte kan være vel så viktig som å kommunisere at ytringen skal tolkes i lys av kontrast.

Til sist, la oss se på et eksempel som ikke er hentet fra korpusundersøkelsen. Eksempelet er konstruert, men jeg vil tro de fleste har opplevd å høre lignende ytringer. La oss anta at ytringen brukes for å meddele en plutselig avskjed eller forflytning.

- (41) a. ~ Jeg går ut, jeg.
 b. ~ *Jeg går ut.*

Ifølge mine intuisjoner er (41a) en mer koherent og høflig måte å meddele en plutselig avskjed eller forflytning på enn tilsvarende ytring uten pronominal høyredislokering. Også dette kan forklares ved hjelp av de foreslåtte bruksbetingelsene i (35). Den som ytrer (41a) kompenserer for mangel på temakontinuitet ved å bruke en konstruksjon som eksplisitt koder tema og som antyder en grad av diskontinuitet. Til gjengjeld markerer konstruksjonen hvordan tilhører skal søke relevans i ytringen, nemlig ved å tolke ytringen i lys av en kontrasterende proposisjon (jf. (35ii)). I (41a) kan taler intendere å kommunisere en kontrast mellom ‘Jeg går ut’ (fordi jeg har gode grunner til det) mot ‘Andre går ikke ut’ (av tilsvarende gode grunner). Eller i en annen kontekst ‘Jeg intenderer å gå ut’ mot ‘Du ønsker kanskje ikke at jeg går ut’, hvilket er en anerkjennelse av tilhørers mulige synspunkter på saken og mulige innvendinger. På denne måten inviteres tilhører inn i samtalen.

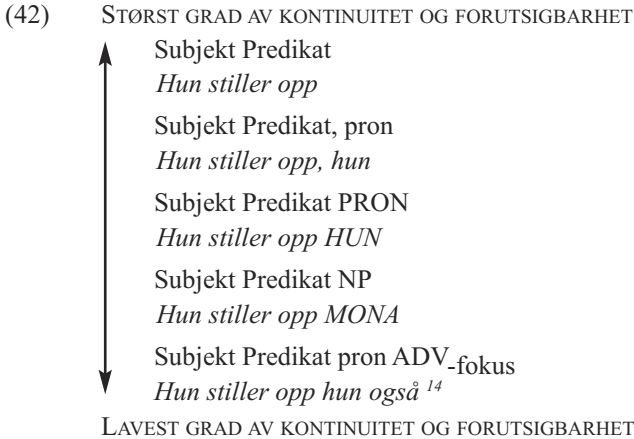
I sum illustrerer eksemplene i (37) – (41) at pronominal høyredislokering kan føre til mange ulike pragmatiske effekter. Effektene handler om mer enn bare forsterking og demping (jf. Eiesland og Vindenes 2017) og økt intimitet og kommunikativ samhandling (jf. Askedal, 1987). Som illustrert i denne seksjonen vil de spesifikke pragmatiske effektene av konstruksjonen variere fra eksempel til eksempel, avhengig av innholdet i ytringen, konteksten og hvilken type proposisjoner som kontrasteres. Men felles for alle de tolkningsvariantene vi har sett, er at de kan knyttes – direkte eller indirekte – til de foreslåtte bruksbetingelsene i (35) og generaliseringene i (36).

5. Drøfting

5.1 Høyredislokering av andre typer nominalfraser

De foreslåtte bruksbetingelsene i (35) og generaliseringene i (36) ser ut til å ha forklaringskraft for tolkningen av høyredislokerte trykklette pronomen, men et naturlig oppfølgingsspørsmål er i hvilken grad de også kan forutsi bruken av andre typer nominalfraser i høyredislokert posisjon, som for eksempel aksentuerte pronomen, leksikalske nominalfraser eller pronomen i kombinasjon med fokusadverb som *også* og *heller* (jf. (25ab)). Spesielt eksempler med fokusadverbene *også* eller *heller* virker uforenlige med (35), i og med at disse adverbene alltid modifierer ytringens fokus og derfor ikke er forventet i temaposisjon. I en setning som *Hun stiller opp hun også* viser *også* at subjektreferenten utgjør ny informasjon relativt til spørsmålet om hvem som stiller opp. Det høyredislokerte pronomenet i denne setningen refererer med andre ord ikke til tema, slik (35i) krever. Nå er pronomenet heller ikke uaksentuert, slik (35) forutsetter, så denne typen eksempler motbeviser ikke (35). Men spørsmålet er om vi må postulere egne konstruksjoner for andre typer høyredislokerte fraser enn trykklette pronomen, og hvordan disse i så fall bør utformes.

Som tidligere nevnt, har Givón (1983) påvist at språk har en tilbøyelighet til å bruke enkle, umarkerte konstruksjoner ved temakontinuitet, altså i situasjoner der temaet i inneværende ytring er det samme som temaet i foregående ytring. Mangel på temakontinuitet, og mer generelt uforutsigbarhet, assosieres med markerte, mer komplekse konstruksjoner (fonologisk, morfologisk eller syntaktisk) og konstruksjoner med mer eksplisitt innhold. Dess lavere grad av kontinuitet og forutsigbarhet, dess mer markert og/eller mer eksplisitt konstruksjon vil bli brukt. Ut fra dette prinsippet kan vi se for oss følgende rangering av ulike typer høyredislokering i norsk:

Med utgangspunkt i en slik skala kan vi forestille oss at det markerte ved høyredislokerings-konstruksjonen instruerer tilhører om å tolke innholdet i ytringen i lys av relativ diskontinuitet og uforutsigbarhet mens *graden av diskontinuitet* (bl.a. hvorvidt konstituenten representerer tema eller fokus) antas å følge av *typen høyredislokert konstituent*, slik skalaen i (42) antyder. Med andre ord kan vi forestille oss en versjon av (35) som *ikke* spesifiserer at den høyredislokerte konstituenten representerer tema, slik det er oppgitt i (35i). Med en slik analyse vil et høyredislokert trykklett pronomen forstås som ytringens tema, ikke fordi konstruksjonen pronominal høyredislokering spesifiserer dette, men fordi dette er en typisk egenskap ved subjekter, frontede objekter og ved trykklette pronomen (jf. Lambrecht 1994 og Givón 1983). En konstituent som *jeg også*, derimot, vil på grunn av frasens kompleksitet og semantikk tolkes som (del av) ytringens fokus. I begge tilfeller er predikasjonen at det skal være større grad av diskontinuitet i diskursen med de høyredislokerte elementene enn for tilsvarende ytringer uten det høyredislokerte elementet mens graden av diskontinuitet vil avhenge av nominalfrasetypen.

Det er imidlertid usikkert om alle nominalfrasetyper i (42) er assosiert med kontrastive tolkninger slik kontrast er definert i (35ii). Dette må undersøkes empirisk, og før en slik undersøkelse er utført er det vanskelig å forutsi hvorvidt en versjon av (35) kan generaliseres eller ikke. Det vil ikke være overraskende om ulike nominalfrasetyper i høyredislokert posisjon oppfører seg ulikt, i og

14. Fokusadverb som *også* og *heller* vil, ut fra sin semantikk som tilsier at de aldri kan modifisere temaer (se f.eks. König 1991), assosieres med laveste grad av kontinuitet, nemlig fokus/ ny informasjon.

med at deres (i utgangspunktet potensielt overflødige) tilstedeværelse skal kompenseres med en eller annen effekt som kan knyttes til diskontinuitet eller mer generelt uforutsigbarhet. Nominalfraser med rikt leksikalsk innhold har mulighet til å bidra med ny informasjon knyttet til referenter (og dermed brukes ved referensiell diskontinuitet) mens et dublert, trykklett pronomen med pronominalt korrelat ikke har mye nytt å bidra med på referansefronten og derfor mer sannsynlig vil brukes til å signalisere andre typer diskontinuitet og uforutsigbarhet, f.eks. kontrastive lesninger. Disse mønstrene må imidlertid undersøkes empirisk, og før det er gjort er det for tidlig å spekulere i hvorvidt en versjon av (35) kan generaliseres til andre typer nominalfraser eller ikke, eller om fenomenet bør anses som rent pragmatisk uten konvensjonaliserte betydningsaspekter knyttet til informasjonsstruktur, slik Givón (1983) argumenterer for.

Noe som imidlertid er sikkert, er at i den grad bruksbetingelsene til høyredislokering i norsk er konvensjonaliserte, er det snakk om *procedural semantikk* i relevante teoretisk forstand, altså betydningsaspekter som legger føringer på hvilke pragmatiske slutninger tilhører skal trekke for å komme fram til høyere ordens eksplikaturer eller implikaturer for ytringen (se bl.a. Blakemore 1987; Wilson & Sperber 1993). Med en procedural analyse er det som forventet at ytringer med pronominal høyredislokering lettere enn ellers vil tolkes som uttrykk for talers subjektive holdning til proposisjonen og mer generelt henleder oppmerksomheten mot mulige tolkninger ut over det proposisjonelle innholdet.

5.2 Etterstilte pragmatiske partikler

Et siste spørsmål jeg vil ta opp, er om ikke også andre kategorier enn nominalfraser kan omfattes av en generell høyredislokeringskonstruksjon, slik Askedal (1987) hevder (dog uten å begrunne dette med utgangspunkt i beskrivelser og analyser av eksempler). De konstruerte eksemplene i (43) støtter opp om et slikt synspunkt:

- (43) a. Vi må vel gå videre, vi.
b. Da må vi vel gå videre, da.

Intuitivt er det et nært funksjonelt slektskap mellom (43a) og (43b), noe som taler for at adverbet *da* i (43b) og pronomenet *vi* i (43a) er underlagt de samme prinsippene (eller noen av de samme prinsippene) for tolkning. Disse dataene kan gjøres rede for på en enkel måte ved at (35) og (36) justeres til å inkludere dublering av frontede adverb så vel som frontede objekter og subjekter.

Som Askedal (1985, 1987) har vist, er det imidlertid ikke bare frontede referensielle adverb som kan høyredislokteres. Også midtstilte pragmatiske partikler kan forekomme med en dublert partikkel i høyredislokert posisjon, eller opptre i høyredislokert posisjon uten et korrelat. En interessant egenskap ved høyredislokerte pragmatiske partiklene er at de også, på samme måte som høyredislokerte pronomen, gir opphav til lesninger som kan knyttes til kontrast. I Borthen (2014) argumenterte jeg for at etterstilt *da* har to betydningsaspekter knyttet til seg, nemlig ‘tolk ytringens talehandling som kontekstuellet motivert, og tolk ytringen i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre’. Det ene betydningsaspektet sier altså at ytringen skal tolkes i lys av kontrast. Men dette gjelder ikke bare etterstilt *da*. Sammenlign tolkningen av a- og b-versjonene i (44)–(46) nedenfor.

- (44) a. Det er vel kaldt i dag
 b. Det er (vel) kaldt i dag, vel
 ‘Jeg antar at det er kaldt, muligens i motsetning til det du antar?’
- (45) a. Det er jo kaldt i dag
 b. Det er (jo) kaldt i dag, jo
 ‘Det er kaldt i dag, i motsetning til det jeg forventet’
- (46) a. Det er altså kaldt i dag
 b. Det *er* kaldt i dag, altså
 ‘Det er kaldt i dag, i motsetning til det du ser ut til å være klar over’

I (44b) er man som leser litt mer tilbøyelig enn i (44a) til å tolke utsagnet som et implisitt spørsmål (‘Jeg antar at det er kaldt, du antar kanskje ikke det?’); i (45b) er en tolkning i form av overraskelse litt mer tilgjengelig enn i (45a) (‘Det er kaldt i dag, i motsetning til det jeg forventet’); og i (46b) kan den kommuniserende lettere enn i (46a) bruke ytringen for å antyde at tilhører ikke er informert (‘Det er kaldt i dag, i motsetning til det du ser ut til å være klar over’). Ut fra disse likhetene med høyredislokerte pronomen vil jeg framsette følgende hypotese:

- (47) Posisjonen for høyredislokerte elementer gjør kontrastive lesninger (slik kontrast er definert i (27)) lettere tilgjengelige enn de ellers ville vært.

Både Askedal (1987) og Fretheim (1991) påpeker at pronominal høyredislokering og etterstilte pragmatiske partikler ser ut til å fremme interaksjon i samtalen. Fretheim (1991:175) sier for eksempel følgende:

There are systematic differences in function between the Norwegian middle field (S-internal) MPs and the S-external ones. With just a couple of exceptions – in my own South-East Norwegian dialect at least – utterances ending in an S-external MP form what ethnomethodologist conversation analysts have referred to as the first member of an adjacency pair, namely a verbal act of the type that calls for a response from the recipient in the second member of the pair [...] (Fretheim 1991: 175)

Det at etterstilte pragmatiske partikler ofte tolkes som å anmode tilhører om å komme med en respons, er ingen absolutt regel, så spørsmålet er hvordan man kan forklare det som Fretheim påpeker. Jeg mener dette mønsteret kan forklares som et resultat av to forhold, nemlig at den høyredislokerte posisjonen er forbeholdt uttrykk med prosedural semantikk, noe som betyr at ytringen vil ha relevans ut over sitt proposisjonelle innhold, samt at kontrastive lesninger gjøres spesielt lett tilgjengelige (jf. (47)). De kontrastive lesningene vil ofte dreie seg om talers og tilhørers potensielt ulike syn på verden, og vil på den måten få en interaksjonell effekt.

Etterstilte pragmatiske partikler deler flere egenskaper med høyredislokerte pronomen, ikke bare det kontrastive aspektet. I Borthen (2014) presenterer jeg (45) som et problematisk tilfelle:

- (48) Og så skulle dom flere, gapflire skulle dom gjøre, så onga låg flate på glasruta og skreik og bar seg for dom var innelåste og itte kom ut og fekk ta på a Gunvor og finkofferten. Så skulle dom gå inn, da. Og a Gunvor skulle henge ut kåpa si og pakke og kjoler og gjøre som a itte hadde med seg en eneste gave.

I Borthen (2014) står det om dette eksempelet at man får inntrykk av at det skjer en form for brudd eller ny retning i historien i forbindelse med ytringen med etterstilt *da*. Eksempelet blir forsøksvis analysert i lys av kontrast, men det konkluderes med at denne bruken av *da* er en avbleket versjon av de mer konvensjonelle bruksmåtene. Det er ikke noen åpenbar sammenheng mellom følelsen av et diskursmessig brudd i historien i (45) og den semantikken som foreslås for etterstilt *da* i Borthen (2014) ('tolk ytringens talehandling som kontekstuell

motivert og i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre'). Dersom vi derimot ser eksempelet i lys av pronominal høyredislokering og bruksbetingelsene i (35) og generaliseringene i (36), faller bitene på plass. I (45) skjer det et brudd i diskursen. Vi har en fortelling med suksessive hendelser, og når setningen med etterstilt *da* opptrer, får man følelsen av at fortelleren markerer starten på en ny del. Dette minner om eksemplene i seksjon 2.2, der pronominal høyredislokering brukes for å markere små, lokale brudd i fortellingen. Hvis vi antar at høyredislokering generelt – også når fenomenet involverer pragmatiske partikler – kan motiveres av ulike typer diskontinuitet, er disse dataene som forventet.

Hvis det er slik at etterstilte pragmatiske partikler har sitt opphav i høyredislokering av setningsinterne korrelater, og midtstilte partikler så vel som andre adverb kan utgjøre korrelatet, har dette én følge til, nemlig at enkelte etterstilte pragmatiske partikler vil ha to ulike opphav, og dermed kan forventes å ha to ulike bruksmåter. De konstruerte eksemplene i (49) og (50) (basert på lignende eksempler i Fretheim 1991) antyder at dette gjelder for etterstilt *da*.

- (49) A: Du burde ikke ha kjøpt den dyre russiske kaviaren.
 B1: Det var nedsatt pris, da.
 B2: Det var da nedsatt pris, da.
 B3: ??Da var det nedsatt pris, da.

Svar B1 i (49) kan brukes til å implisere noe sånt som 'I og med at det var nedsatt pris, var det rett av meg å kjøpe den russiske kaviaren, i motsetning til det du mener'. Varianten med midtstilt *da* i B2 er nært ekvivalent med B1 og mulig som svar til As kommentar, mens varianten med referensielt *da* i B3 ikke er ekvivalent med B1 og heller ikke naturlig i denne konteksten.

I (50) er konteksten annerledes og effekten av etterstilt *da* blir en ganske annen:

- (50) A: Jeg har kjøpt med russisk kaviar.
 B1: Det var nedsatt pris, da?
 B2: Da var det nedsatt pris, da?
 B3: ??Det var da nedsatt pris, da?

Svaret i B1 kan parafraiseres med noe sånt som 'Jeg antar at det må ha vært nedsatt pris i og med at du har kjøpt med russisk kaviar. Kan du bekrefte dette?' Også B2 kan tolkes på denne måten mens B3 med midtstilt *da* får en annen

tolkning og ikke oppleves som like naturlig i denne konteksten. Dersom det er referensielt *da* som er det opprinnelige korrelatet til høyredislokeringen i B1 i (50), mens det er midtstilt *da* som er det opprinnelige korrelatet i B1 i (49), er det som forventet at tolkningene til etterstilt *da* i henholdsvis (49) og (50) er ulike. En slik analyse vil være i tråd med tidlige beskrivelser av etterstilt *da* der det skiller mellom henholdsvis slutningsmarkøren og forsterkeren *da* (se f.eks. Fretheim 1991). Dersom vi antar at etterstilt *da* har to ulike historiske opphav i form av ulike korrelater i en høyredislokeringskonstruksjon, har vi også en forklaring på hvorfor den semantikken som foreslås for etterstilt *da* i Borthen (2014), inneholder en disjunksjon ($p \rightarrow q$ eller $q \rightarrow p$); årsaken er at formen *da* i prinsippet kan ha to ulike typer korrelater.

Denne seksjonen har illustrert at enkelte pragmatiske partikler i etterstilt posisjon oppfører seg påfallende likt høyredislokerte pronomen. Framtidig forskning bør ha som mål å undersøke systematisk om en felles analyse av pronominal høyredislokering og pragmatiske partikler i etterstilt posisjon er mulig, og om postulatet i (47), som sier at posisjonen for høyredislokerte elementer gjør kontrastive lesninger spesielt lett tilgjengelige, kan støttes empirisk.

6. Oppsummering

Det å legge til et dublert pronomen i etterkant av en setning kan ved første øyekast se ut som en overflødig språklig handling, men i denne artikkelen har jeg argumentert for at så ikke er tilfelle. Analyser av autentiske eksempler med pronominal høyredislokering har vist at konstruksjonen både kan skape økt koherens i diskursen og føre til tolkninger som ikke ville vært tilgjengelige eller like tydelige uten det høyredislokerte pronomenet. Ytringen *Du hoppet rett til oppsummeringen, du!* vil for eksempel kunne oppleves som en mer naturlig første setning i denne seksjonen enn *Du hoppet rett til oppsummeringen!*. Og samme ytring vil lettere vil kunne tolkes som uttrykk for at det du har gjort er overraskende eller problematisk enn tilsvarende ytring uten pronominal høyredislokering.

Jeg har argumentert for at årsakene til disse og lignende effekter ligger i at pronominal høyredislokering markerer at korrelatet til det høyredislokerte elementet er setningstema, samt at ytringen skal tolkes i lys av en kontrasterende proposisjon. Dessuten, ettersom pronominal høyredislokering er en mer markert konstruksjon enn tilsvarende ytring uten det høyredislokerte pronomenet, følger det av Givóns (1983) observasjon av temakonstruksjoner på tvers av språk at temaet vil tolkes som mindre kontinuerlig og forutsigbart enn tilhører ellers

kunne forvente. Konstruksjonen pronominal høyredislokering “advarer” altså tilhøreren om at subjektreferenten eller referenten til et framflyttet objekt ikke er så tematisk som man kanskje ville forvente. Dette kan forklare dataene i seksjon 2.2 og 2.3, der vi observerte et tilsynelatende paradoks ved pronominal høyredislokering. Disse seksjonene viste på den ene siden at pronominal høyredislokering gjerne brukes ved referanse til entiteter som har høy aktiveringsgrad i diskursen – gjerne tidligere nevnt eller i alle fall tilknyttet den tidligere diskursen – samtidig som vi så at referenten typisk ikke var maksimalt aktivert (jf. seksjon 2.3). For eksempel er det vanlig at subjektet i ytringer med pronominal høyredislokering ikke er identisk med subjekt i forrige ytring, noe som vanligvis vil si at det ikke er temakontinuitet. Disse tendensene kan jeg forklare gjennom den analysen jeg har foreslått, i og med at pronominal høyredislokering på den ene siden markerer ytringens tema (noe som gjør at referenten typisk vil ha en høy aktiveringsgrad), men samtidig markerer temaet som mindre kontinuerlig og forutsigbart enn ellers (noe som gjør at referenten typisk ikke vil ha maksimalt høy aktiveringsgrad).

Pronominal høyredislokering har også pragmatiske effekter som handler om *hva* som kommuniseres. I seksjon 2.3 argumenterte jeg for at dette i stor grad skyldes at konstruksjonen tolkes i lys av en kontrastiv proposisjon, en proposisjon som typisk ikke vil være umiddelbart tilgjengelig i diskursen (jf. seksjon 2.4), og som skal brukes til utledning av pragmatiske tolkninger i form av høyere ordens eksplikaturer og/eller implikaturer. Også dette kan knyttes til Givóns (1983) observasjon av at markerte konstruksjoner forbindes med diskontinuitet og uforutsigbarhet, for kontrastive lesninger er relativt uforutsigbare. Pronominal høyredislokering gjør kontrastive tolkninger lettere tilgjengelige enn ellers, men generelle pragmatiske prinsipper vil påvirke *hvilke* kontrasterende proposisjoner som til syvende og sist tolkes inn som en del av konteksten for ytringen, og dermed hvilke pragmatiske effekter konstruksjonen får. Som jeg argumenterte for i seksjon 4, er det dette kontrastive aspektet ved konstruksjonen som er ansvarlig for at ytringer med pronominal høyredislokering kan få mange ulike typer pragmatiske effekter i kontekst, for eksempel i form av ‘forsterking’, ‘demping’ eller en antydning om at taler er overrasket.

Denne artikkelen har fokusert på pronominal høyredislokering, men også andre typer konstituenten kan dubleres og plasseres til høyre for setningen (jf. Askedal 1987; 1988). En naturlig vei videre vil være å utforske likheter og ulikheter mellom ulike typer høyredislokerte elementer. Prediksjonen ifølge denne artikkelen er at alle høyredislokerte elementer signalisere lavere grad av kontinuitet og forutsigbarhet enn det som ville vært tilfelle uten høyredis-

lokeringen, men i ulik grad ut fra hvor markerte de er som temakonstituenten. En annen hypotese som er framsatt i denne artikkelen er at alle høyredislokerte elementer vil ha prosedural (i motsetning til konseptuell) semantikk, og dermed bidra til høyereordens eksplikaturer og implikaturer heller enn ytringens grunnleggende proposisjonelle innhold. Disse egenskapene ved den høyredislokerte posisjonen, sammen med konstruksjonens kontrastive aspekt, er med på å forklare hvorfor ytringer med pronominal høyredislokering ofte virker mer interaksjonelt innrettet og/eller emosjonelt ladet enn tilsvarende ytringer uten høyredislokert pronomen.

Jeg startet denne artikkelen med å vise til Ziv (1994), som forklarer funksjonen til høyredislokering på en måte som stemmer for mange språk, men ikke for norsk. Et spørsmål vi bør stille oss til slutt, er hvorfor nettopp norsk tillater pronominal høyredislokering mens mange andre språk kun tillater høyredislokering av NP-er som er semantisk rikere enn korrelatet. Dersom analysen i denne artikkelen er på rett spor, kan svaret ha å gjøre med et “oppheng” på temakontinuitet. Kanskje er norsk språk ulikt en del andre språk ved at vi legger lista for temakontinuitet og hva man kan plassere i typiske temaposisjoner spesielt høyt, noe som medfører at lista for å markere avvik fra temakontinuitet ligger spesielt lavt? I så fall er pronominal høyredislokering en konstruksjon som hører hjemme blant de mer tradisjonelle informasjonsstrukturerende konstruksjonene som topikalisering, presentering, utbryting og venstredislokering, til tross for sine mer iøynefallende emosjonelle og interaksjonelle sider.

Referanser

- Ariel, Mira 2008: *Pragmatics and Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ariel, Mira 2010: *Defining Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Askedal, John Ole. 1987. On the morphosyntactic properties and pragmatic functions of correlative right dislocation (right copying) in modern colloquial Norwegian. I Lilius, Pirkko og Mirja Saari (red.): *The Nordic languages and modern linguistics 6*. Helsinki: Helsinki University Press, 93–110.
- Askedal, John Ole. 1988. Høyre-kopiering med og i setningsekvivalenter i norsk. *Maal og Minne* (1–2), 100–106.
- Blakemore, Diane. 1987. *Semantic Constraints on Relevance*. Oxford: Blackwell.

- Blakemore, Diane 2002: *Relevance and Linguistic Meaning. The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Borthen, Kaja, Jeanette Gundel og Thorstein Fretheim. 1997. What brings a higher-order entity into focus of attention? Sentence pronouns in English and Norwegian. *Proceedings of the Workshop on Anaphora. 35th Annual Meeting of the Association of Computational Linguistics*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia, 88–93.
- Borthen, Kaja. 2007. The correspondence between cognitive status and the form of kind-referring NPs. Nancy Hedberg and Ron Zacharski (red.) *The Grammar-Pragmatics Interface*. Amsterdam: John Benjamins, 143–169.
- Borthen, Kaja. 2011. On how we interpret plural pronouns. *Journal of Pragmatics*, 42-7, 1799–1815.
- Borthen, Kaja, Signe Rix Berthelin og Gøril Thomassen. 2012: Om det uttalte – det relevansteorietiske implikaturbegrepet i møte med autentiske data. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 30-1, 3–49.
- Borthen, Kaja. 2014. Hva betyr ‘da’, da? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32-2, 257–306.
- Carston, Robyn 2002: *Thoughts and Utterances. The Pragmatics of Explicit Communication*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Dik, Simon C. 1978. *Functional Grammar*. Amsterdam: North-Holland.
- Eiesland, Eli Anne og Vindenes, Urd. 2017. “Du e mislykka, du” – en korpusundersøkelse av subjektsublering i norsk. *Møter om norsk språk* 17, Universitetet i Bergen, 22. – 24. november 2017.
- Faarlund, Jan Terje. 1980. *Norsk syntaks i funksjonelt perspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fretheim, Thorstein. 1980. Bare - er en enhetlig semantisk beskrivelse mulig? *Norskraft* 29, 1–26.
- Fretheim, Thorstein. 1991. Formal and functional differences between S-internal and S-external modal particles in Norwegian. *Multilingua* 10-1/2, 175–200.
- Fretheim, Thorstein. 1992. Themehood, rhemehood and Norwegian focus structure. *Folia Linguistica* XXVI/1–2, 111–149.
- Fretheim, Thorstein. 1995. Why Norwegian right-dislocated phrases are not afterthoughts. *Nordic Journal of Linguistics* 18–1, 41–54.

- Fretheim, Thorstein. 1999. "Det er bare det at..." *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 17(1), 155–170.
- Fretheim, Thorstein. 2000. The interaction of right-dislocated pronominals and intonational phrasing in Norwegian. *Nordic Prosody. Proceedings of the VIIIth Conference, Trondheim 2000*, 23–32.
- Givón, Talmy (red.). 1983. *Topic Continuity in Discourse. A quantitative Cross-language Study*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gundel, Jeanette og Fretheim, Thorstein. 2004. Topic and focus. In Horn, Larry og Ward, Gregory (red.) *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 175–196.
- Gundel, Jeanette. 2002. It-clefts in English and Norwegian. I Hasselgård, Hilde, Bergljot Behrens, Cathrine Fabricius-Hansen & Stig Johansson (red.) *Information structure in a cross-linguistic perspective*. Amsterdam: Rodopi. 113–128.
- Gundel, Jeanette, Hedberg, Nancy & Zacharski, Ron. 1993. Cognitive status and the form of referring expressions in discourse. *Language* 69 (2), 274–307.
- Kulbrandstad, Lars Anders. 1978. *Presenteringskonstruksjonen i moderne norsk: Struktur, funksjon og bruk. Hovudfagsoppgåve*, Universitetet i Oslo
- Kuno, Susumu. 1972. Functional sentence perspective: a case study from Japanese and English. *Linguistic Inquiry* 3, 269–320.
- König, Ekkehard. 1991. *The meaning of focus particles. A comparative perspective*. London: Routledge.
- Lambrecht, Knud. 1994. *Information structure and sentence form. Topic, focus and the mental representation of discourse referents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nilsen, Randi Alice. 1992. *Intonasjon i interaksjon*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Trondheim.
- Reinhart, Tanya. 1981. Pragmatics and linguistics. An analysis of sentence topics. *Philosophica* 27, 53–94.
- Rooth, Mats. 1992. A theory of focus interpretation. *Natural Language Semantics* 1, 75–116.
- Spender, Jennifer og Maier, Emar. 2009. Contrast as denial in multi-dimensional semantics. *Journal of Pragmatics* 41, 1707–1776.
- Sperber, Dan and Deirdre Wilson. 1986/1995. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.

- Søfteland, Åshild. 2013. *Utbrytingskonstruksjonen i norsk spontantale*. Doktoravhandling i nordisk språkvitenskap, Institutt for lingvistiske og nordiske stadium, Universitetet i Oslo.
- Vangsnes, Øystein Alexander. 2008. On peripheral doubling in Scandinavian. I Sjeff Barbiers et al. (red.) *Microvariation in Syntactic Doubling, Syntax and Semantics 36*. Bingley: Emerald, 419–441.
- Wilson, Deirdre & Dan Sperber. 1993. Linguistic form and relevance. *Lingua* 90, 1–25.
- Wilson, Deirdre & Dan Sperber. 2004. Relevance theory. Horn, Laurence & Gregory Ward (red.) *Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 607–632.
- Ward, Gregory and Betty Birner. 2004. *Information Structure and Non-canonical Syntax*. In Larry Horn and Gregory Ward. *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 153–174.
- Ziv, Yael. 1994. Left and Right Dislocations: Discourse functions and anaphora. *Journal of Pragmatics* 22, 629–645.

Korpus

Oslo-korpuset, Universitetet i Oslo. 'Bokmålsdelen'.

<http://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/sprak/korpus/skriftsprakskorpus/oslo/>

Summary

The goal of this paper is to account for the distribution pattern of pronominal right-dislocation in Norwegian, i.e. the phenomenon exemplified by the sentence *Det er interessant, det!* ('That is interesting, it'). The paper presents prior accounts of the phenomenon and tests the analyses through a corpus study. The analysis that is proposed is based on Givón's (1983) observation that languages tend to signal discontinuity in the discourse through the use of marked constructions. The essence of the analysis is that pronominal right-dislocation, through its marked form, signals a lower degree of continuity and predictability than otherwise expected. This makes the construction particularly suitable in connection with minor disruptions or disfluencies in the discourse. In addition, the construction signals that the utterance ought to be interpreted in light of a contrasting proposition, which leads to various types of pragmatic effects in context. The article furthermore includes a discussion of the relation-

ship between pronominal right dislocation and other types of right dislocation, including pragmatic particles in tag position.

Kaja Borthen
Professor i lingvistikk
Institutt for språk og litteratur
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Dragvoll
NO-7049 Trondheim
kaja.borthen@ntnu.no